

Mariola Antczak, dr hab. prof. Uł

Uniwersytet Łódzki

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

marant@uni.lodz.pl

Kultura czytelnicza piątoklasistów szkół łódzkich w świetle badań własnych

Reading culture of the 5th grade students from Łódź primary schools

Mariola Grażyna Antczak – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii (2012), od 2013 profesor Uniwersytetu Łódzkiego. Obszar zainteresowań: biblioteki szkolne, praca dydaktyczna nauczycieli bibliotekarzy, information literacy, marketing biblioteczny, społeczeństwo informacyjne, zarządzanie informacją, kultura czytelnicza dzieci i młodzieży. Autorka publikacji zwartych oraz artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych i fachowych oraz pracach zbiorowych. Ogółem jej dorobek liczy ponad 60 publikacji.

Wybrane publikacje:

- *Rola bibliotek i bibliotekarzy szkolnych w edukacji społeczeństwa informacyjnego na tle przeobrażeń oświatowych w Polsce w latach 1989-2007* [The role of libraries and librarians in information society education against educational transformation in Poland in the years 1989-2007], 2010
- *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku. Szkice bibliologiczne* [Reader's culture of children and youth of the beginning of the 21st century. Bibliological essays], 2013, [współred. nauk.]
- *Media a czytelnicy. Studia o popularyzacji czytelnictwa i uczestnictwie kulturowym młodego pokolenia* [Media and readers studies of popularization of reading and cultural participation of the young generation], 2013, [współred. nauk.]
- *A comparison of selected aspects of Finnish and Polish public libraries* [Porównanie wybranych elementów fińskich i polskich bibliotek publicznych] "Folia Scandinavica Poznaniensia", 2014, vol. 16, s.114-130.

Mariola Grażyna Antczak – LIS MA University of Łódź (1994), PhD in humanities, speciality of informatology and bibliography (2012), professor at the University of Łódź since 2013; author of many research and professional publications.

W artykule zaprezentowano i omówiono wyniki badań dotyczące kultury czytelniczej uczniów klas piątych szkół podstawowych w Łodzi. Termin realizacji przedsięwzięcia przypadł na rok szk. 2012/13. Poddani badaniom uczniowie wypowiadali się m.in. na temat swojego stosunku do czytania, preferencji czytelniczych, źródeł pozyskiwania książek, wielkości i struktury księgozbiorów domowych, ale również udziału rodziców i innych osób w kształtowaniu ich kultury czytelniczej. Ponadto autorkę interesowały priorytety młodzieży w zakresie form spędzania wolnego czasu z uwzględnieniem czytania oraz jej aktywność czytelnicza. Te same pytania, w nieco zmienionej formie, zostały zadane dzieciom i ich rodzicom.

Dodatkowy walor zebranego materiału stanowiła możliwość porównania wyników z otrzymanymi rok wcześniej (rok. szk. 2011/12) na mniejszej próbie badawczej. Opisano je w odrębnym artykule (Antczak M., Rybka A. 2013). Wyniki badań mogą posłużyć jako punkt wyjścia do opracowania szczegółowej strategii postępowania nauczycieli bibliotekarzy dotyczącej współpracy z rodzicami w zakresie kształtowania poszczególnych elementów kultury czytelniczej jedenasto- i dwunastolatków.

Tekst zawiera część metodologiczną dotyczącą przeprowadzonych badań, prezentację i omówienie wyników oraz wnioski. Dołączono do niego również tabelę zbiorczą, w której zawarto dane z lat 2011/12 i 2012/13. Dzięki niej Czytelnik może zapoznać się z kwestionariuszem ankiety (pytania zamieszczono w pierwszej kolumnie od lewej). Całość lektury ułatwiają wykresy graficznie ilustrujące omawiane zagadnienia.

Część I. Wprowadzenie w problematykę i metodologia badań

Ponieważ szczegółowe rozważania nad rozwojem zakresu pojęcia *kultura czytelnicza* autorka przeprowadziła już w pierwszej publikacji dotyczącej sprawozdania z badań pilotażowych (Tamże, s. 41-44), tutaj ograniczono się do niezbędnych informacji. Projektując badania, *kulturę czytelniczą* rozumiano jako *system dyspozycji motywacyjnych i instrumentalnych oraz wynikających z nich zachowań czytelniczych, umożliwiających człowiekowi wykorzystanie przekazów piśmienniczych w samorealizacji* (Andrzejewska J. 1988).

Zainteresowanie badaczy kulturą czytelniczą osób w różnym wieku zawsze było duże. Do tej pory opublikowano liczne opracowania o charakterze teoretycznym, ale także takie, w których autorzy prezentowali i omawiali wyniki przeprowadzanych badań. Projektując niniejsze, nie bez przyczyny skoncentrowano się na młodzieży w wieku jedenastu i dwunastu lat. Wybór wiązał się ze specyfiką wieku, w którym znajdują się uczniowie klas piątych w Polsce. Są oni w okresie przejściowym, pomiędzy młodszym wiekiem szkolnym a wiekiem dorastania.

Aby nakreślić mechanizmy wyboru jedenasto- i dwunastolatków jako tych, na których autorka skupiła zainteresowanie, rozważania rozpoczęto prezentacją podziału na okresy w rozwoju psychicznym dziecka.

Jedną ze sztandarowych prac w zakresie psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży jest, od wielu lat wznawiana, publikacja pod redakcją Marii Żebrowskiej (1986). W pracy odnajdujemy szczegółową charakterystykę procesów psychicznych dzieci na wszystkich etapach rozwoju (Tamże, s. 16). Jej autorka przedstawiła swój podział na okresy w rozwoju psychicznym dziecka (Tab. 1).

Tabela 1. Okresy w rozwoju psychicznym dziecka wg Marii Żebrowskiej

Niemowlęctwo	pierwszy rok życia
Wiek poniemowlęcy	od 1 do 3 lat
Wiek przedszkolny	od 3 do 7 lat
Młodszy wiek szkolny	od 7 do 11-12 lat
Wiek dorastania	od 12-13 do 17-18 lat

Źródło: oprac. własne na podst. Żebrowska M. (red.) 1986, s. 186.

Jedenasto- i dwunastolatki są w okresie przejściowym. Wkraczają w wiek dorastania, co ma ogromny wpływ na ich decyzje, wybory, także czytelnicze. Oprócz dojrzewania fizjologicznego, następuje też dorastanie społeczne, emocjonalne, kulturowe oraz rozwój umysłowy. Szybkie tempo przeobrażeń, które następuje wtedy u młodego człowieka, wymaga dużej plastyczności w postępowaniu z nim i umiejętnego doboru metod wychowawczych.

Udowodniono naukowo, że pojawiający się wtedy kryzys autorytetu rodziców jest bardzo silny, a jest to rezultat wzrostu krytycyzmu na tle rozwoju sprawności umysłowych w tym okresie. Rodzice są często porównywani do innych ludzi, bywa, że wzory odnajduje się w literaturze. Młodociani tracą zaufanie do rodziców, zaczynają mieć własne tajemnice, a ingerencje w sprawy osobiste przyjmują niechętnie, a nawet z objawami protestu i buntu (Tamże, s. 727).

Dziecko spędza coraz mniej czasu z rodzicami, a coraz więcej z rówieśnikami, którzy mogą nawet przejąć kontrolę nad nim. Jednostka może uzyskać od grupy gratyfikację w zakresie takich potrzeb jak: przynależność i bezpieczeństwo. Ponadto, grupa dostarcza pewnych wzorów postępowania, przekazuje informacje o preferowanych wartościach, a także staje się źródłem kar i nagród zewnętrznych. Dla nastolatków rówieśnicy są najważniejszym źródłem wsparcia społecznego (Levitt M. J. [et al.] 2005, p. 398-420). Zmiany w zakresie kontaktów z rówieśnikami przejawiają się w cechach i formach tych relacji, a także znaczeniu, jakie dziecko im przypisuje (Kołodziejczyk A. 2011, s. 246). Jednym z aspektów relacji rówieśni-

czych jest popularność dziecka w grupie. Wykazano, jak podaje Rudolf Schaffer, że akceptacja grupy ma znaczący wpływ na psychikę jednostki i poziom psychicznego przystosowania dziecka w przyszłości (Schaffer R. H. 2005; por. też: Kołodziejczyk A. 2011, s. 246). To wszystko sprawia, że i w kwestii kształtowania kultury czytelniczej w tym okresie nie można pominąć znaczenia rówieśników. Z punktu widzenia bibliologa ciekawe jest czy i na ile rodzice wciąż mają wpływ na życie nastolatka, na jego wybory lekturowe i inne elementy kultury czytelniczej.

Ponieważ na temat specyfiki tego wieku, powołując się na obszerną literaturę przedmiotu, pisano w poprzednim artykule dotyczącym kultury czytelniczej jedenasto- i dwunastolatków (Antczak M., Rybka A. 2013), w niniejszym – większą uwagę poświęcono omówieniu wyników badań.

Metodologia badań

Formułując problemy badawcze w zakresie kultury czytelniczej wybranej grupy badawczej zastanawiano się między innymi, jak duży procent piątoklasistów lubi czytać, jak często to robią, jakie są ich zainteresowania czytelnicze, z kim rozmawiają o przeczytanych książkach, jak duże są ich własne księgozbiory, jakie książki w nich gromadzą i jak lubią spędzać wolny czas. Odpowiedzi na te i inne pytania (szczegółowy wykaz w omówieniu kwestionariusza ankiety) postanowiono uzyskać na podstawie badań sondażowych. Celem podjętych działań było także porównanie wypowiedzi poddanych badaniom nastolatków na temat ich kultury czytelniczej z wiedzą ich rodziców. Zastanawiano się, ze względu na specyficzny okres młodszych respondentów, czy odpowiedzi na te same pytania obu grup ankietowanych będą spójne, a jeśli nie, to w jakich obszarach odnotowane zostaną największe różnice.

Ciekawym uzupełnieniem omówienia uzyskanych danych na temat kultury czytelniczej piątoklasistów było porównanie ich z wynikami badań przeprowadzonych w roku szk. 2011/12.

Główne cele, które przyświecały podjętej pracy badawczej to:

- a) poznawczy: ustalenie skali oraz opis poddanych badaniom elementów kultury czytelniczej piątoklasistów w Łodzi;
- b) porównawczy: porównanie stanu kultury czytelniczej łódzkich piątoklasistów do wiedzy ich rodziców na ten temat; ocena skali zarejestrowanych różnic;
- c) porównawczy: porównanie stanu kultury czytelniczej piątoklasistów na podstawie danych zebranych w dwóch kolejnych latach szkolnych: 2011/12 i 2012/13;
- d) praktyczno-wdrożeniowy: wykorzystanie zdobytej wiedzy jako punktu wyjściowego do opracowania strategii postępowania dotyczącej współpracy z rodzicami w zakresie kształtowania poszczególnych elementów kultury czytelniczej jedenasto- i dwunastolatków.

Plany badawcze zdeterminowały metody badań. Do realizacji wyznaczonych celów wybrano badania ankietowe, ankietę audytoryjną.

Jak wspomniano, w badaniach wykorzystano również metodę porównawczą. Opracowano, ułatwiające jej realizację narzędzie badawcze, dzięki któremu stało się możliwe usystematyzowanie wniosków. Omówiono je w rozdziale *Planowana interpretacja uzyskanych wyników badań*.

Konstruowanie kwestionariuszy ankiet

Sformułowane problemy badawcze znalazły odzwierciedlenie w ostatecznej konstrukcji kwestionariuszy ankiet, skierowanych do uczniów i rodziców. Przygotowano formularze dla obu grup, w których zadano takie same pytania, chociaż w nieco zmienionej formie, dopasowanej do adresata.

Kwestionariusz dla obu grup respondentów rozpoczęto wstępem, który miał przybliżyć im cel badania. Umieszczono ponadto metryczkę, w której respondent podawał wiek i płeć. W przypadku uczniów zdecydowano się niestandardowo na ankietę imienne. Po konsultacji z psychologiem uznano, że uwiarygodni to deklaracje uczniów. Zapewne dzieciom łatwiej wypowiadać się pozytywnie na swój temat, kiedy wiedzą, że nikt nie może tych informacji potwierdzić. W przypadku podania nazwiska przez ucznia istniała możliwość, że nauczyciel zweryfikuje zawarte w odpowiedziach dane. Pytania nie dotyczyły sfer intymnych, nie były w żaden sposób krępujące, stąd podanie nazwiska ankietowanego uznano za nie wpływające negatywnie na udzielenie prawdziwych informacji, a wręcz przeciwnie – mobilizująco. Uwiarygodnienie odpowiedzi było głównym celem podjęcia decyzji o rezygnacji z ankiet anonimowych w przypadku nastolatków. Podanie nazwiska miało na celu jedynie podniesienie wiarygodności odpowiedzi i uwzględniło aspekt psychologiczny, informacji tej nie wykorzystywano w żaden inny sposób. Nauczyciele nie mieli wglądu w zebrane materiały. Dla rodziców ankietę uczyniono anonimową.

Zasadnicza część kwestionariusza ankiety, zarówno dla uczniów, jak i dla ich rodziców, składała się z 15 pytań, zamkniętych, półotwartych i otwartych. Ich celem było, zgodnie z przyjętą jako podstawa definicją kultury czytelniczej, uzyskanie odpowiedzi w zakresie systemu dyspozycji motywacyjnych i instrumentalnych oraz wynikających z nich zachowań czytelniczych piątoklasistów (por. Andrzejewska J. 1988, s. 311-314).

Pytanie 1 – zamknięte, dotyczyło określenia przez uczniów stosunku do czytania. W kolejnym – 2, uczniowie podsumowywali, czy czytają inne książki niż lektury szkolne. Pozytywna odpowiedź wiązała się z koniecznością wyboru ulubionej literatury: pięknej lub popularnonaukowej. Respondent mógł uściślić, jaki dokładnie typ książek preferuje: przygodowe, historyczne, komiksy, fantasy,

horror, science fiction, obyczajowe, wiersze, komiksy. Chcąc rozszerzyć wachlarz możliwości i stworzyć alternatywę dla tych, którzy nie preferują literatury pięknej albo też niewyłącznie, postanowiono zaproponować młodzieży do wyboru książki popularnonaukowe. W przypadku tej literatury proszono uczniów o wskazanie tematyki czytanych publikacji. W kafeterii odpowiedzi wymieniono poszczególne kategorie w sposób, z naukowego punktu widzenia, dosyć nieuporządkowany, mieszając typy piśmiennictwa i gatunki literackie, a nawet formy zapisu tekstu. Zabieg ten podyktowany był grupą nastoletnich respondentów i ich wiedzą z zakresu literatury. Celowo zatem nie wymieniono na przykład fantastyki jako dziedziny literatury, a jej szczegółowe gatunki: fantasy, horrory i science fiction. Młodzież często stosuje zamiennie terminy fantasy i fantastyka, ale też uważa, że fantastyka to co innego niż horror. W przypadku poezji zastąpiono ją wierszami, które działają bardziej poglądowo na umysł nastolatka. Do końca zastanawiano się nad grupą książek obyczajowych, ponieważ istniało prawdopodobieństwo, że młodzież nie będzie kojarzyć właściwie tego terminu. Zastąpienie nazwy gatunku powieść społeczno-obyczajowa nie było jednak łatwe ani też jednoznaczne. Powieści o życiu mogły nie kojarzyć się dobrze nastolatkom, a powieści z wątkiem miłosnym zawężyłyby tę grupę i brzmiały nieprofesjonalnie. Ostatecznie zdecydowano się na książki obyczajowe. W propozycji wyborów umieszczono ponadto książki przygodowe i historyczne. Komiksy, które nie stanowiły oddzielnego gatunku, zostały wyróżnione ze względu na specyficzną formę.

Pytanie 3 odnosiło się do źródeł pochodzenia książek, które uczeń czytał. W kafeterii odpowiedzi umieszczono: księgozbiór domowy, bibliotekę, kolegów i/lub koleżanki, własne lub czynione przez innych zakupy. Kolejne pytanie – 4 – dotyczyło posiadania swojego własnego księgozbioru. Jeśli ankietowany odpowiedział „tak”, to określał jego wielkość, w przedziałach: 0 – 10, 11 – 50, następnie 51 – 100, ponad 200 książek. Respondenci mieli także możliwość wypowiedzenia się jakich publikacji w domowych księżnicach jest najwięcej: popularnonaukowych, literatury pięknej, innych niż lektury, lektur. Tu również uwzględniono warianty „trudno ocenić” oraz „nie wiem”.

Aby dowiedzieć się, czy książka przegrywa z innymi formami spędzania czasu wolnego, opracowano pytanie 5. Zaproponowano nastolatkom do wyboru te najbardziej popularne: gry ruchowe, zabawy na świeżym powietrzu, sport, gry planszowe, spotkania towarzyskie z kolegami i/lub koleżankami, komputer oraz oczywiście czytanie.

Autorkę badań w sposób szczególny interesowały motyw czytania nastolatków. Zaproponowano odpowiedzi do wyboru: rozrywka, poszerzenie własnej wiedzy, chęć pobycia z bohaterami książek w innym świecie, przymus.

Chcąc przyjrzeć się możliwie jak najdokładniej zainteresowaniom czytelnictwem ankietowanych, zapytano ich również, czy czytają czasopisma. Pytaniem mającym

do pewnego stopnia charakter weryfikującego (wyrażony na początku pozytywny stosunek do czytania), było pytanie 8. To w nim uczeń odpowiadał, czy czytał jakąś książkę w ciągu ostatniego miesiąca. Jeśli odpowiedź była pozytywna – należało podać jej tytuł, autora lub napisać krótkie streszczenie.

W świat książki najczęściej wprowadza dziecko rodzina: mama, babcia, ale też tata czy dziadek. Te pierwsze kontakty młodego człowieka z literaturą mają niebagatelny wpływ na jego stosunek w dalszym życiu do czytania i kształtowanie jego zainteresowań i zamiłowań czytelniczych. W pytaniu 9 uczeń miał za zadanie odpowiedzieć, czy czytano mu, kiedy sam jeszcze tego nie potrafił. Z oczywistych względów w kafeterii odpowiedzi uwzględniono również, że nie muszą tego pamiętać. Dodatkową, cenną wskazówką, była odpowiedź na pytanie, kto czytał dziecku.

Pytanie 10 miało na celu uzyskanie informacji o tym, czy rodzice zachęcali swoje dzieci do czytania i jeśli tak, to jakimi sposobami. Zachęta mogła się wyrażać poprzez: kupowanie książek, namawianie do korzystania z biblioteki, zachęcanie do czytania słownie, nagradzanie za czytanie. Uczniowie mogli odpowiedzieć także, że rodzice: przymuszają, karzą za nieczytanie, krzyczą.

W kolejnym pytaniu – 11 zapytano, czy respondent po przeczytaniu fascynującej książki dzieli się wrażeniami, a jeśli tak, to z kim: z rodzicami lub opiekunami, z kolegami i koleżankami, z nauczycielami, z dziadkami lub z innymi osobami. Chciano dowiedzieć się także, czy w domu ucznia rozmawia się o książkach. Ponieważ konwersacje mogły się odbywać nie tylko między rodzicami a dziećmi, ale również między samymi dorosłymi, czego świadkiem mógł być nastolatek, albo też między rodzeństwem, zaproponowano różne warianty odpowiedzi.

Dawniej książkę częściej kupowano w prezencie. Pytanie 13 miało na celu orientację, czy uczniowie uważają, że książka to dla nich dobry upominek, czy woleliby inny. Podobnie rzecz się miała z prowadzeniem dzienniczka lektur. Jeszcze w XX w. w szkołach, szczególnie podstawowych, była to dość popularna forma pracy z tekstem, wykorzystywana przez nauczycieli polonistów. Obecnie rzadko nauczyciele wymagają od uczniów prowadzenia dzienniczka przeczytanych książek, niekoniecznie lektur szkolnych. Zadanie tego pytania respondentom miało potwierdzić lub obalić spostrzeżenia poczynione podczas dość przypadkowych wywiadów z uczniami i nauczycielami.

Ostatnie, 15 pytanie, dotyczyło tego, czy rodzice lub opiekunowie pytali nastolatka o aktualnie czytaną lekturę, czy też może mówi im o tym sam. Zapytano o to, aby ustalić, na ile rodzice czy opiekunowie interesują się czytelnictwem lektur obowiązkowych przez dzieci.

Jest oczywiście jeszcze wiele elementów wchodzących w skład kultury czytelniczej, które pomogłyby uzupełnić jej obraz. Przy konstruowaniu formularza ankiety sugerowano się jednak wiekiem respondentów (w przypadku uczniów) i ich

ograniczoną cierpliwością do wypełniania długiej ankiety. Dotyczyło to również niechętnych do wypełniania druków rodziców. Podjęto zatem decyzję o skróceniu ankiety do minimum. Ostateczny wygląd i konstrukcję kwestionariusza można prześledzić w dołączonym do artykułu załączniku.

Planowana interpretacja uzyskanych wyników badań

Zanim przystąpiono do badań, opracowano system późniejszego klasyfikowania danych. Przyjęto następujący sposób interpretacji wyników: gdy różnica między wypowiedziami rodziców i uczniów będzie wynosiła do 10% – uznano, że zostanie odnotowana jako nieznacząca i w interpretacji wyników badań wiedza rodziców w badanym obszarze będzie określana jako w wysokim stopniu odzwierciedlająca deklaracje dzieci. Wraz ze wzrostem odnotowanych różnic w wypowiedziach, interpretacja będzie następująca: między 11 a 20% – różnica umiarkowana, między 21 a 30% – różnica świadcząca o wysokim stopniu braku jednolitości w odpowiedziach, między 31 a 40% – uznano, że różnica w bardzo wysokim stopniu świadcząca o braku kompatybilności odpowiedzi rodziców z odpowiedziami ich dzieci. Różnicę powyżej 41% uznano za alarmującą. Przyjętą interpretację można prześledzić na sporządzonej do tego celu tabeli (Zał., Tab. Z.2).

Jak wspomniano, ze względu na ograniczone ramy artykułu, omówiono jedynie wybrane zagadnienia dotyczące kultury czytelniczej jedenasto- i dwunastolatków. W dołączonej do artykułu tabeli zbiorczej (Tamże), dla ułatwienia analizy danych, kolorem zielonym zawsze oznaczano pola zawierające informacje o uczniach, kolorem fioletowym – o ich rodzicach. W ostatnich dwóch kolumnach tabeli podano różnice we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci oraz przyporządkowano punktację według ustalonych wcześniej reguł (Tamże) odzwierciedlającą skalę przyjętej oceny. Jak można zauważyć, barwy przechodzą od białego – symbolizującego nieistotne i dopuszczalne różnice, po czerwień – będącą symbolem sytuacji ocenionej jako alarmująca (por. 2 kolumny z prawej strony Tab. Z.1, Zał.). Kolor czerwony świadczy o dużej rozbieżności w wypowiedziach rodziców i dzieci, a co za tym idzie – daje sygnał, że wiedza wielu poddanych badaniom dorosłych, w danym obszarze tematycznym, na temat ich potomstwa, jest niesatysfakcjonująca. Dzięki wprowadzeniu kolorów można łatwo i szybko zorientować się, ile różnic odnotowano w wypowiedziach obu grup respondentów i jak zostały one ocenione.

Część II. Prezentacja i omówienie wyników badań

Ankiety przeprowadzono dzięki współpracy nawiązanej z nauczycielami bibliotekarzami ze szkół podstawowych w Łodzi. Badania zaplanowano na grudzień 2012 r. i styczeń 2013 r. Pomoc w badaniach zaoferowano w Łódzkim Centrum

Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego (ŁCDNiKP). Rozsyłaniem i zbieraniem kwestionariuszy zajęły się panie Bogusława Walenta i Czesława Siewierska z Ośrodka Nowoczesnych Technologii Informacyjnych – Pracowni Promocji Czytelnictwa i Bibliotek Szkolnych, konsultantki i doradczynie metodyczne edukacji czytelniczej i medialnej. W roku szk. 2012/13 w mieście funkcjonowały 84 szkoły podstawowe (por. *Placówki edukacyjne...* [online]). Udział w badaniach był dobrowolny i zależał od deklaracji pracujących w nich nauczycieli bibliotekarzy oraz od zgody dyrekcji na przeprowadzenie ankiety. Apel o udział w badaniach kierowany był do wszystkich szkół podstawowych Łodzi, akces do badań zadeklarowała jedna piąta. Próbę można zatem uznać za reprezentatywną. Zebrano 444 wypełnione kwestionariusze ankiet od uczniów i tyleż samo od ich rodziców z 18 szkół¹. Z autorką współpracowało 19 nauczycieli bibliotekarzy². Dla porównania próba badawcza w badaniach sondażowych przeprowadzonych rok wcześniej wyniosła 91 piątoklasistów i 89 rodziców.

Stosunek procentowy dziewcząt i chłopców, którzy wzięli udział w ankiecie był zbliżony, z nieznaczną przewagą chłopców: 56%. Wśród rodziców dominowały panie, w stosunku 81 do 19%.

Stosunek piątoklasistów do czytania

Powszechna opinia, że nastolatki czytać nie lubią i robią to raczej z przymusu, nie doczekała się, w świetle przeprowadzonych badań wśród jedenasto- i dwunastolatków, potwierdzenia. Piątoklasiści w większości mieli pozytywny stosunek do czytania: lubiło czytać 86% (w tym 46% dookreśliło, że „czasami”). Uzyskany wskaźnik procentowy był identyczny z rokiem 2011/12, w którym przeprowadzono badania sondażowe na dużo mniejszej próbie badawczej. Różnica dotyczyła zdecydowanie lubiących czytać: wówczas taki stosunek do lektury zadeklarowało 38%, w badaniach z roku 2012/13 – 45%, a zatem wskaźnik procentowy mających zdecydowanie pozytywny stosunek do czytania wzrósł o 7%.

W badaniach prezentowanych przez Zofię Zasacką, przeprowadzonych w 2010 r. wśród piętnastolatków na terenie całej Polski, jedynie 46% gimnazjalistów zadeklarowało pozytywny stosunek do czytania, w tym 63% dziewcząt i 30% chłopców (2013, s. 101). Jeżeli weźmiemy pod uwagę wyniki gimnazjalistów z dużych miast (powyżej 500 tys. mieszkańców) wskaźnik wzrośnie do 53%.

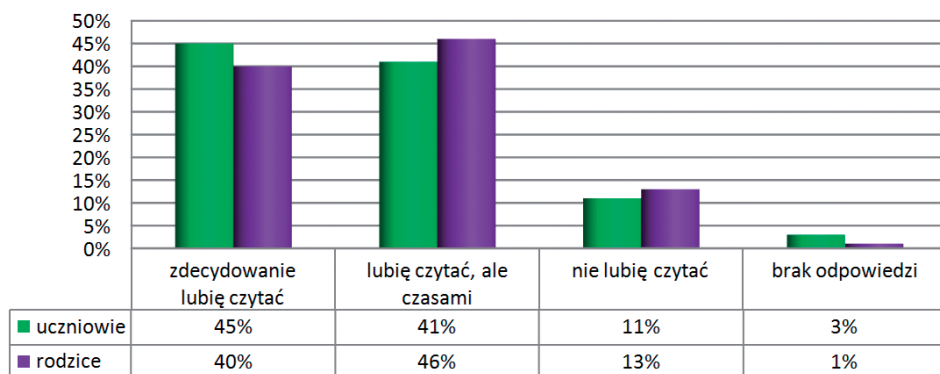
¹ SP: 6, 11, 30, 34, 42, 55, 65, 67, 79, 113, 120, 141, 160, 162, 169, 173, 175, 206.

² Podziękowania należą się nauczycielom bibliotekarzom (w porządku alfabetycznym): Bożenie Cielewskiej, Małgorzacie Chylińskiej, Iwonie Gliszczyńskiej, Joannie Grabarczyk, Krystynie Janik, Beacie Klimczak, Magdalenie Kuczkowskiej, Zdzisławie Matuszewskiej, Danieli Mądrawskiej, Małgorzacie Mirowskiej, Annie Pawlak, Ewie Petrus, Bogusławie Staszewskiej, Beacie Styrzyńskiej, Elżbiecie Śmiałkowskiej, Beacie Tarczyńskiej, Magdalenie Wawrzyniak, Barbarze Zajcewej, Annie Załuskiej.

Wziąwszy pod uwagę strukturę grupy respondentów w badaniach autorki (nieznaczna przewaga chłopców) należy uznać, że wskaźnik jest zdecydowanie bardzo wysoki. Porównując wyniki badań autorki z prezentowanymi przez Zasacką, należy zaobserwować słabnące z wiekiem zainteresowanie czytaniem wśród nastolatków. Do potencjalnych przyczyn należałoby zaliczyć, zdaniem autorki: nadmiar innych obowiązków wynikających ze zmiany szkoły na gimnazjum (obszerniejsze prace domowe), większe zainteresowanie komputerem i innymi mediami jako źródłami przekazywania informacji i kontaktów społecznych, brak aktywności nauczycieli na polu wskazywania interesującej literatury. Wszystkie potencjalne przyczyny zaistniałego stanu rzeczy wymagają dodatkowych badań.

Wiedza rodziców na temat stosunku do czytania potomstwa okazała się bardzo duża. Różnice w wypowiedziach uczniów i rodziców w obu okresach badawczych były poniżej istotności. Świadczy to bardzo pozytywnie o osobach, od których zainteresowania tym, co robią czy lubią ich dzieci, zależy bardzo wiele. Wyniki można prześledzić na prezentowanym wykresie 1³.

Wykres 1. Stosunek do czytania piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

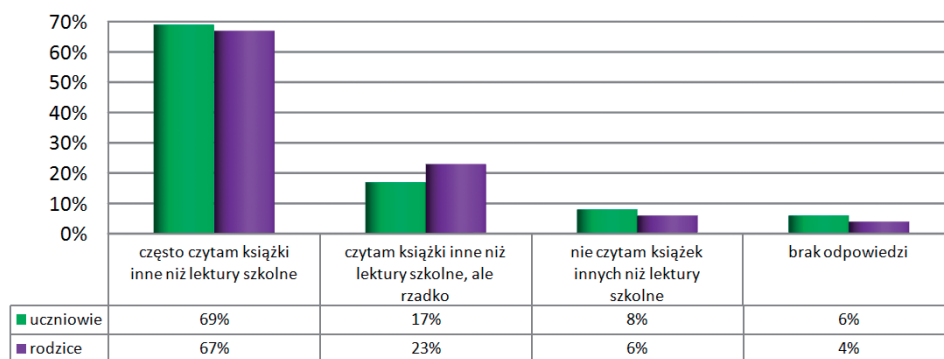
Wnioski: Zarejestrowane wskaźniki nie potwierdziły powszechnej opinii, że piątoklasiści nie lubią czytać. Zdecydowana większość respondentów wyraziła pozytywne nastawienie do czytania i sytuacja w stosunku do wyników badań z roku wcześniejszego nie uległa zmianie. Wiedza rodziców w wysokim stopniu odzwierciedlała deklaracje dzieci.

³ Opracowane wykresy dotyczą roku szk. 2012/13.

Zainteresowania czytelnicze piątoklasistów

Prawie 90% uczniów (Wykres 2), którzy zadeklarowali, że czytają książki inne niż lektury szkolne, zapytano wprost: jakie?

Wykres 2. Czytanie przez piątoklasistów książek innych niż lektury szkolne: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Rodzice doskonale orientowali się, że ich dzieci najbardziej lubią czytać książki przygodowe (58% uczniów i tyleż samo rodziców) i komiksy (35% uczniów i 33% rodziców) (Wykres 3). Umiarkowaną natomiast wiedzę wykazali w zakresie wyborów dzieci dotyczących literatury fantasy (41%) oraz horrorów (26%), przy deklaracji których zabrakło odpowiednio 11% i aż 20% głosów rodziców. Jedna czwarta ankietowanych piątoklasistów preferowała książki popularnonaukowe, co potwierdzili ich rodzice. Książkami wybieranymi znacznie rzadziej w ramach dodatkowej lektury były dla nastolatków książki historyczne (13%), obyczajowe (11%) i poezja (8%). Tutaj skala różnic w odpowiedziach rodziców za każdym razem mieściła się w granicach błędu.

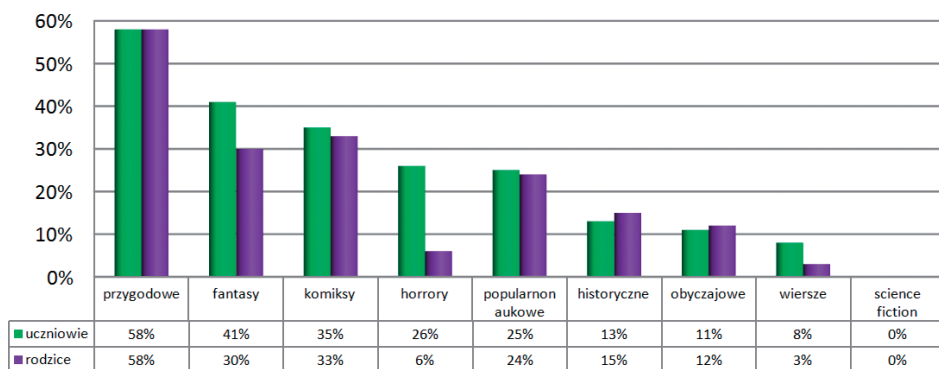
Porównując deklaracje młodzieży w wieku jedenastu i dwunastu lat do wskaźników omówionych w publikacji Zasackiej dotyczących nieco starszej młodzieży (piętnastoletniej), przez Marię Żebrowską zaliczonej już jednak do „młodzieży w wieku dorastania”, można zauważyć znaczne podobieństwa w upodobaniach czytelniczych obu grup nastolatków. Różnice, o których należy wspomnieć, dotyczą wyborów literatury przygodowej, którą zaznaczyło w badaniach prezentowanych przez Zasacką o 31% mniej młodych respondentów, i popularnonaukowej – o 14% mniej (2013, s. 103-108). Różnice w pozostałych wskaźnikach nie wychodziły poza 10%⁴.

⁴ W badaniach prezentowanych przez Zasacką nie wszystkie typy literatury wymienione przez autorkę miały odzwierciedlenie. U Zasackiej w kafeterii propozycji odpowiedzi znalazły się: fantastyka, przy-

Można zauważyć, że wątki wzajemnej przyjaźni i miłości młodych, tak interesujące dla nastolatków w tym wieku, zostały przeniesione do literatury fantasy i horrorów dla młodzieży (najczęściej wampiriad, chociaż nie tylko) i tym można byłoby uzasadnić brak zainteresowania, szczególnie dziewcząt, książkami obyczajowymi. Jest jednak jeszcze drugie wytłumaczenie, równie prawdopodobne. W większości młodzież nie orientuje się, co kryje się pod nazwą „obyczajowe”. Potwierdza się to podczas corocznych praktyk, które prowadzi autorka ze studentami. Uczniowie zapytani o charakterystykę książek obyczajowych, zazwyczaj słyszą to słowo po raz pierwszy i ze zdumieniem przyznają (dziewczęta), że tak scharakteryzowane książki lubią.

Zarejestrowane wskaźniki procentowe dotyczące preferencji czytelniczych piątoklasistów w zasadzie nie różniły się od deklaracji uczniów z roku szk. 2011/12. Najwyższą różnicę odnotowano w wyborach książek popularnonaukowych, wskaźnik wzrósł z 14 na 25%. Na rynku książki jest coraz więcej interesujących, pięknie wydanych i ciekawie opracowanych dobrych książek popularnonaukowych dla dzieci i młodzieży. W czasach PRL-u nie było ich w sprzedaży. Książki te stanowią doskonałą alternatywę dla chłopców, nie zawsze lubiących czytać beletrystykę (Karlskov-Skyggebjerg A. 2013). Oczywiście interesuje się nimi również płeć piękna.

Wykres 3. Typy książek preferowane przez piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

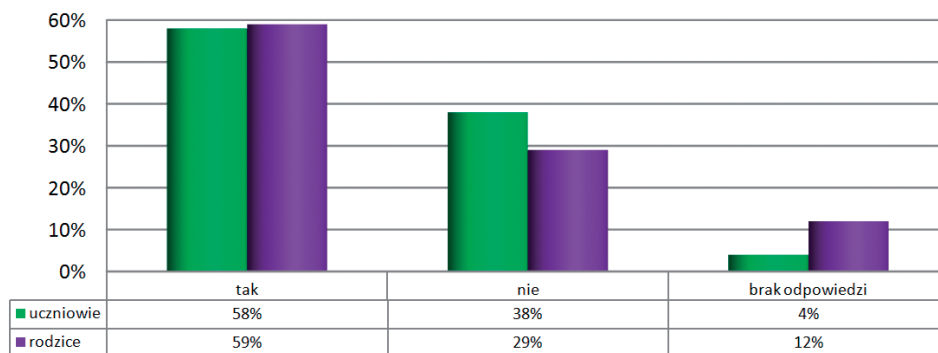
Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

W oddzielnym pytaniu, aby uzupełnić obraz zainteresowań czytelniczych nastolatków, zapytano ich o czytanie czasopism. Odpowiedź twierdzącą zarejestrowano

godowe, młodzieżowe, romanse, obyczajowe, kryminalne, historyczne, wojenne, popularnonaukowe, hobbyistyczne, literatura faktu, biografie, komediowe, inne.

u 58% ankietowanych uczniów i odnotowano tutaj spadek w stosunku do roku poprzedniego o 11%. Odpowiedzi potwierdzili rodzice. Szczegółowe dane zostały zobrazowane na wykresie 4.

Wykres 4. Czytanie czasopism przez piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

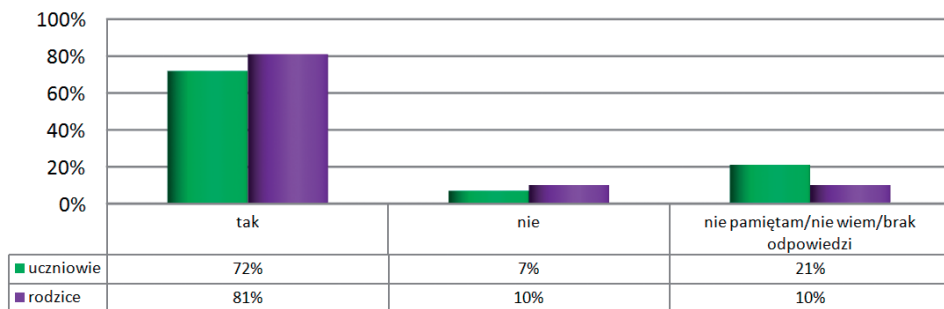
Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wnioski: Zdecydowana większość piątoklasistów czytała poza lekturami szkolnymi inne książki. Najczęściej wybierali książki przygodowe, fantasy. Około jedna trzecia z nich nastawiała się na komiksy i horrory. Jedna czwarta – preferowała książki popularnonaukowe. Rodzice najczęściej orientowali się w upodobaniach dzieci, umiarkowaną wiedzę mieli natomiast w zakresie ich preferencji dotyczących przede wszystkim horrorów, ale również książek fantasy. Prawie 6 na 10 piątoklasistów czytało czasopisma, co potwierdzili ich rodzice. Otrzymane wskaźniki w stosunku do roku wcześniejszego były bardzo zbliżone.

Aktywność czytelnicza piątoklasistów

Pytanie o przeczytanie przez nastolatka książki w ciągu ostatniego miesiąca miało podwójny cel: po pierwsze planowano uzyskać informacje co do jego aktywności czytelniczej, po drugie – zweryfikować, czy uczeń, który zadeklarował, że lubi czytać – czyta. Prawie trzech na czterech respondentów zadeklarowało, że czytało w ciągu ostatniego miesiąca. Potwierdziło to o 9% więcej rodziców (Wykres 5), co kwalifikuje tę różnicę jako nieznaczącą. W stosunku do badań z roku wcześniejszego odnotowano wzrost twierdzących deklaracji piątoklasistów o 10%.

Wykres 5. Deklaracja przeczytania przez piątoklasistów książki w ciągu ostatniego miesiąca: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wnioski: W świetle wskaźnika dotyczącego pozytywnego stosunku do czytania (86%) okazało się, że większość deklarujących go uczniów rzeczywiście czytało w ciągu ostatniego miesiąca. Wskaźnik w stosunku do roku poprzedniego był zbliżony. Rodzice potwierdzili deklaracje potomstwa.

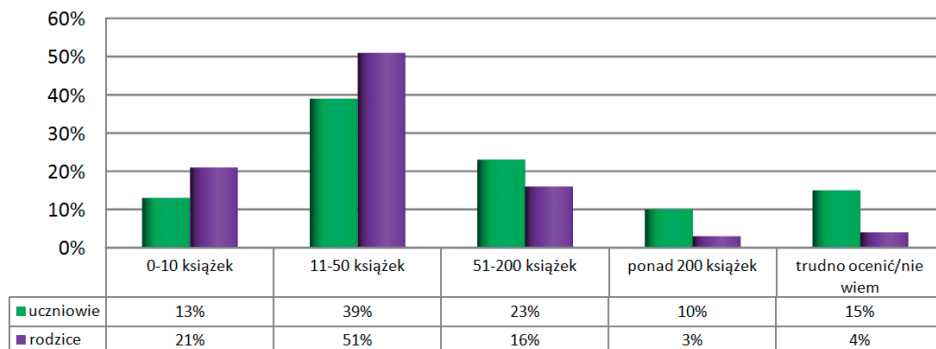
Źródła pozyskiwania książek do czytania przez piątoklasistów

Poszukując książki do czytania nastolatki coraz częściej sięgają do księgozbiorów domowych lub do udostępnianych darmowo przez Internet – ich wersji elektronicznych, tzw. e-booków. Autorkę badań interesowało, czy i w jakim procencie ankietowani to potwierdzą. Zapytano wprost o księgozbiory domowe, czy są w ich posiadaniu, na co twierdząco odpowiedziała większość (88%). Wskaźnik był niższy w stosunku do roku poprzedniego o 10%. Negatywną odpowiedź zarejestrowano zatem w przypadku 12% uczniów. Wypowiedzi piątoklasistów potwierdzili ich rodzice. Różnica wskaźników procentowych obu grup respondentów wyniosła 3%, a zatem mieściła się w granicach przyjętej tolerancji.

Księgozbiory prywatne liczyły najczęściej od 11 do 50 książek, co potwierdziło 39% respondentów dziecięcych, ponad 200 publikacji zadeklarował co dziesiąty uczeń (Wykres 6).

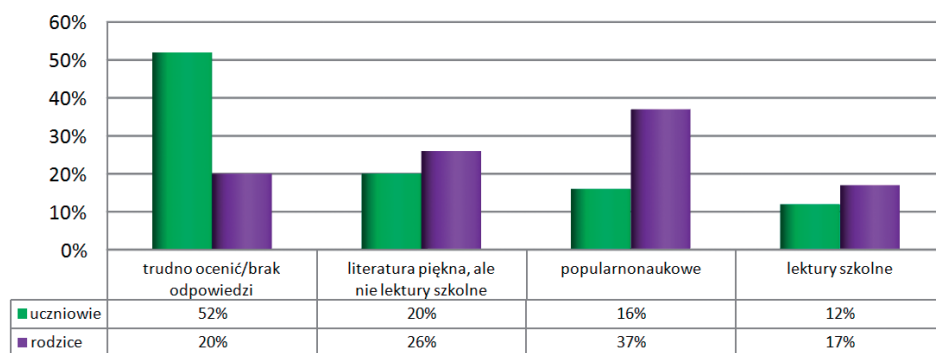
Zeznania rodziców i ich dzieci były najczęściej zbieżne, chociaż występowały umiarkowane różnice w zakresie deklaracji zarówno w liczebności księgozbioru, jak i jego strukturze. Dzieci częściej niż rodzice próbowały konkretnie odpowiedzieć na zadawane pytania o strukturę księgozbioru, co piąty rodzic stwierdzał natomiast, że trudno to ocenić. Największa dysproporcja dotyczyła oceny wielkości księgozbiorów popularnonaukowych: 16% uczniów zadeklarowało przewagę takowego i aż 37% rodziców. Rodzice nie mieli natomiast problemu przy ocenie

Wykres 6. Wielkość prywatnych księgozbiorów piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wykres 7. Dominujący profil prywatnych księgozbiorów piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

wielkości domowych zbiorów i zaledwie 4% nie udzieliło odpowiedzi. Tutaj większy problem mieli piątoklasiści, których 15% postawiło się w podobnej sytuacji (Wykres 7).

Posiadać w domu własny księgozbiór to jednak nie to samo, co z niego korzystać; 39% respondentów wybrało taką możliwość pozyskiwania książek, co potwierdzili wszyscy ich rodzice, ale również wielu tych, których dzieci takiej deklaracji nie złożyły. W sumie odpowiedzi dotyczącej korzystania przez uczniów z księgozbiorów domowych zaznaczyło 58%, a zatem różnica w wypowiedziach obu grup ankietowanych wyniosła 19% co, w świetle przyjętej skali, pozwoliło

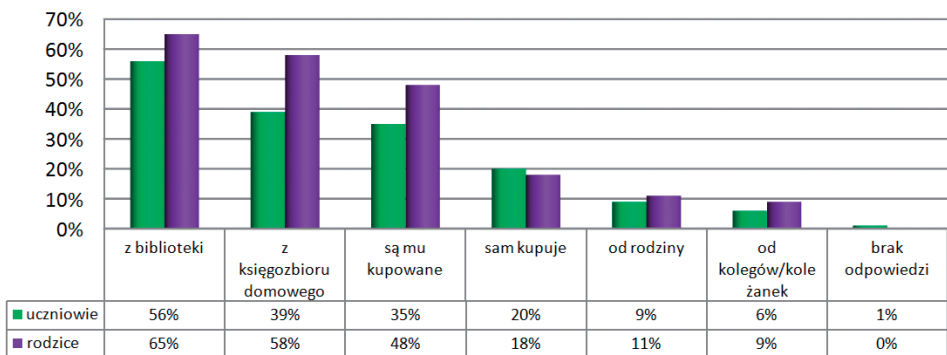
na stwierdzenie, że wiedza rodziców w umiarkowanym stopniu odzwierciedlała deklaracje uczniów (Wykres 8).

Rodzice byli również przekonani, że ich dzieci, nieco częściej niż to miało miejsce w rzeczywistości, korzystały z bibliotek. Trochę ponad połowa dorosłych potwierdziła taki stan rzeczy – 65%, i 56% młodszych respondentów. Zarejestrowana, dziewięcioprocentowa różnica mieściła się w granicach błędu i świadczyła o wysokiej kompatybilności odpowiedzi obu grup badawczych (Wykres 8).

Warto tutaj wspomnieć o badaniach przeprowadzonych rok wcześniej przez autorkę. Wskaźniki różniły się. O ile w roku szk. 2011/12 najczęściej jako źródło pozyskiwania książek typowano księgozbiór domowy (46%) i w drugiej kolejności bibliotekę (39%), o tyle w rok później, na podstawie badań dużo większej próby badawczej, sytuacja się odwróciła. Na plan pierwszy wysunęła się biblioteka, co potwierdziło wspomniane 56% respondentów (17% więcej), natomiast księgozbiory prywatne wybrało 39% ankietowanych (7% mniej).

W świetle przeprowadzonych badań wśród nieco starszej młodzieży – gimnazjalistów, Zasacka podaje również, opisując ich preferencje w pozyskiwaniu książek do czytania, biblioteki (2011, s. 170-171): szkolną (80%) i publiczną (64%). Księgozbiór domowy uplasował się w badaniach Zasackiej na trzecim miejscu (60%). Na samym końcu młodzież wymieniała pożyczanie książek od rodziny (29%) i od kolegów, czy kupowanie (odpowiednio: 41 i 47%).

Wykres 8. Źródła pozyskiwania książek wykorzystywane przez piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Porównując badania autorki z dwóch kolejnych lat należy odnotować, że zmniejszył się wskaźnik nastolatków deklarujących samodzielne zakupy potrzebnych im książek. W stosunku do roku wcześniejszego samodzielne zakupy książek zadeklarowało mniej ankietowanych – 20, a nie 32%. Zmniejszyła się natomiast

w sposób znaczący różnica wypowiedzi rodziców w stosunku do wypowiedzi potomstwa, dotyczących zakupu książek dzieciom przez dorosłych – z 41 do zaledwie 7%. W roku szk. 2012/13 – 35% nastolatków stwierdziło, że książki są im kupowane i tym samym ten sposób pozyskiwania publikacji wysunął się na trzecie miejsce po bibliotece i księgozbiorze domowym.

Ze względu na specyficzny wiek poddanej badaniom młodszej grupy, w którym wzrasta znaczenie kolegów i koleżanek i to oni zaczynają być autorytetami, postanowiono sprawdzić, czy pożyczają sobie nawzajem książki. Spodziewano się nieco wyższych wskaźników. Zachowanie nastolatków często jest determinowane przez normy grupowe, stopień integracji jej członków itp. (Łapińska R., Żebrowska M. 1986, s. 739-740). Okazało się jednak, że respondenci najrzadziej wykorzystują taką formę pozyskiwania książek. Od kolegów i/lub koleżanek i od rodziny pożyczają zaledwie 6-9%. Sytuacja ta nie zmieniła się w stosunku do wcześniejszego roku. Świadomość rodziców co do skali zjawiska była bardzo wysoka.

Wnioski: Piątoklasiści najczęściej pozyskiwali książki z bibliotek. Drugim popularnym źródłem był księgozbiór domowy, a następnie zakup: w pierwszej kolejności przez dorosłych, w drugiej – przez siebie. Zdecydowana większość piątoklasistów posiadała w domu własny księgozbiór liczący najczęściej 11-50 książek, ponad 200 zadeklarował co dziesiąty uczeń. Wiedza rodziców w stopniu wysokim lub umiarkowanym odzwierciedlała deklaracje nastolatków. Wyjątek stanowiły odpowiedzi rodziców dotyczące przewagi w księgozbiorach książek popularnonaukowych, które oceniono jako w wysokim stopniu niekompatybilne z deklaracjami potomstwa.

Odnotowano różnice w wypowiedziach z dwóch kolejnych lat badań w zakresie wykorzystania biblioteki jako źródła pozyskiwania książek. Wskaźnik zwiększył się w stopniu umiarkowanym. Pozostałe wskaźniki uległy nieistotnym wahaniom.

Czytanie na tle innych form spędzania czasu wolnego przez piątoklasistów

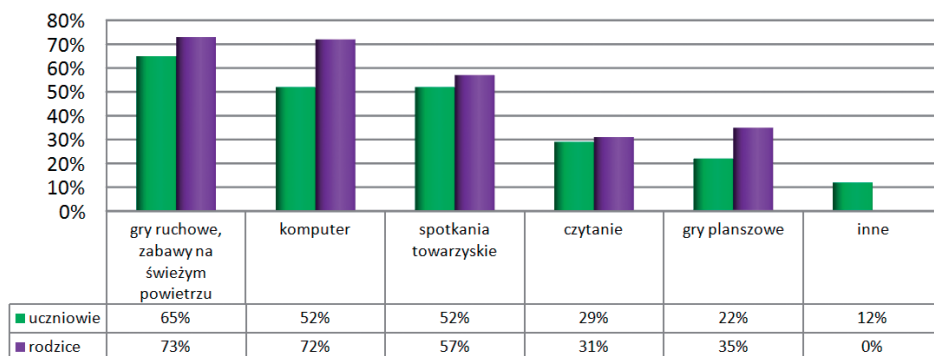
Obserwując młodzież można dojść do wniosku, że czytanie dla większości z nich nie jest najbardziej lubianą formą spędzania wolnego czasu. Badania potwierdziły, że młodzi woleli Internet, gdzie mogli uczestniczyć w życiu wielu portali społecznościowych, komunikować się, grać w dostępne gry komputerowe itd. (por. m.in. Zajac M. 1997, s. 91). Postanowiono sprawdzić, na ile komputer wygrywa z tradycyjną książką u piątoklasisty.

Trochę częściej niż co drugi nastolatek deklarował spędzanie wolnego czasu przy komputerze (52%). Prawdopodobnie to upodobanie będzie rostać wraz z wiekiem. Z badań Zasackiej z 2009 r. przeprowadzonych wśród gimnazjalistów wynikało, że podobną deklarację złożyło 94% nastolatków w wieku gimnazjalnym (2011, s. 160).

W badaniach autorki komputery nie były jednak najczęściej preferowaną formą przez grupę badawczą. Częściej młodzież deklarowała wybór gier ruchowych i zabaw na świeżym powietrzu lub sportu – 65%. Ten sam wskaźnik co komputery uzyskały spotkania towarzyskie z kolegami lub koleżankami. Nieco rzadziej niż co trzeci ankietowany wybierał jako ulubioną formę spędzania wolnego czasu czytanie (29%) i jest to aż o 11% więcej niż w roku 2011/12. Z czytaniem w opinii dzieci przegrały gry planszowe – 22% (Wykres 9).

Trudno powiedzieć, czy w przypadku wyboru komputerów szczerzy byli nastolatki czy ich rodzice. Różnice sięgnęły 20%, czyli o jedną piątą więcej rodziców niż piątoklasistów potwierdziło wybór komputera przez dziecko jako metody spędzania wolnego czasu. Rozbieżność można tłumaczyć dwutorowo: albo dzieci nie były do końca szczerze, albo też co piąty rodzic nie znał preferencji swojego syna lub córki. Ciekawe, że w badaniach z wcześniejszego roku aż 86% uczniów wybrało komputer i mniej, bo 80% rodziców. Różnicę 34% zakwalifikowano jako znaczącą.

Wykres 9. Formy spędzania wolnego czasu preferowane przez piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wnioski: Ulubioną formą spędzania wolnego czasu przez piątoklasistów były gry ruchowe, zabawy na świeżym powietrzu i sport. Na drugim miejscu ankietowani wymieniali komputery na równi ze spotkaniami towarzyskimi z kolegami i/lub koleżankami, te formy wybierał trochę częściej niż co drugi respondent. Czytanie preferował nieco rzadziej niż co trzeci piątoklasista.

Wiedza rodziców na temat preferencji form spędzania wolnego czasu w wysokim stopniu odzwierciedlała deklaracje dzieci; wyjątki stanowiły tematy gier planszowych i komputerów, w których sklasyfikowano ją jako umiarkowaną. Warto zauważyć, że w stosunku do badań przeprowadzonych rok wcześniej wskaźnik

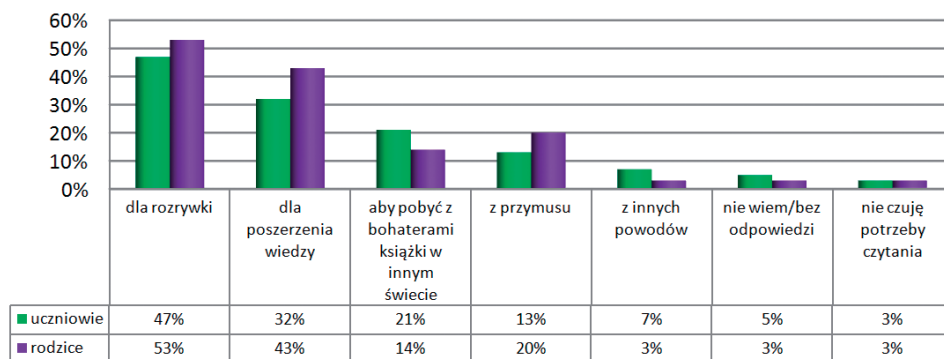
procentowy deklaracji uczniów odnoszący się do wyboru komputera zmniejszył się aż o 34%. Interpretacja tego faktu może być różna i wymaga dodatkowych badań.

Motywy czytania piątoklasistów

Powodów, dla których młode pokolenie sięga po lekturę może być wiele. Wśród najbardziej oczekiwanych wymienia się najczęściej rozrywkę, relaks, chęć poszerzenia wiedzy, poszukiwanie odpowiedzi na interesujące pytania, możliwość przeniesienia się z bohaterami do innego świata. Elżbieta Wnuk-Lipińska wymieniła potrzeby estetyczne, wzorów zachowań, utożsamiania się z bohaterami, informacji o świecie zewnętrznym, kompensacji, rozrywki czy akceptacji społecznej (Truskolaska J. 2007, s. 65). Zofia Zasacka, analizując wypowiedzi gimnazjalistów zauważyła, że uzasadnienia motywów ich czytania można podzielić na dwie grupy: jedną, w której zwraca się uwagę na sposób pisania (prosty, jasny, zrozumiały język, szybko i lekko się czyta), druga grupa argumentów odnosi się do treści (książka powinna być interesująca, ciekawa, wciągająca, traktująca o ważnych sprawach) (Zasacka Z. 2011, s. 168-170). Autorka wyróżniła trzy grupy wartości lektury: hedonistyczne, etyczno-moralne i edukacyjno-poznawcze. Niektóre z nich wymieniono w kwestionariuszu ankiety.

Z zebranych danych można było wywnioskować, że dominującym powodem sięgania po książkę była rozrywka – 47% i zaraz potem chęć poszerzenia swojej wiedzy – 32%. Trzecim powodem była potrzeba pobycia z bohaterami książek w innym świecie, co wybierał nieco częściej niż co piąty ankietowany. W stosunku do roku poprzedniego wskaźniki uległy dość istotnym wahaniom. W przypadku

Wykres 10. Powody, dla których piątoklasiści czytają: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

deklaracji rozrywki wskaźnik zmniejszył się o 20%, natomiast chęci czytania dla poszerzenia swojej wiedzy o 11% (Wykres 10).

Przy okazji pytania o powody lektury postanowiono dodać deklarację „z przymusu”. Wskaźnik w stosunku do roku poprzedniego nie uległ zmianie i utrzymał się na poziomie 13%. Pytanie miało charakter weryfikujący. Wynik porównano ze wskaźnikiem uczniów nie lubiących czytać – 11%. Otrzymane rezultaty potwierdziły wiarygodność odpowiedzi.

Wnioski: Najczęstszym motywem czytania piątoklasistów była rozrywka, który to powód zadeklarowała prawie połowa respondentów. Kolejne motywy to chęć poszerzenia wiedzy i potrzeba pobycia z bohaterami książek w innym świecie. Wiedza rodziców w zakresie motywów czytania potomstwa prawie we wszystkich przypadkach w wysokim stopniu odzwierciedlała wypowiedzi dzieci, w umiarkowanym natomiast w jednym, dotyczącym motywu czytania: chęć poszerzenia wiedzy.

Wskaźniki z roku szk. 2012/13 nie różniły się w sposób znaczący od tych z roku wcześniejszego, jedyna istotna różnica dotyczyła deklaracji czytania dla pobycia z bohaterami książek i tutaj wskaźnik zmniejszył się na poziomie umiarkowanym.

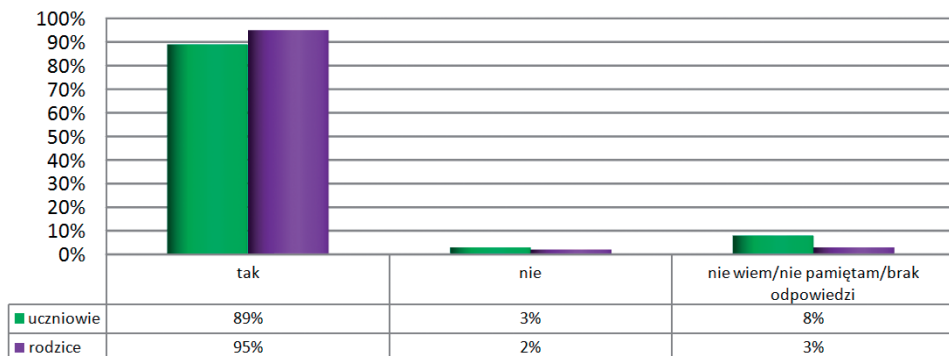
Rodzice i ich rola w kulturze czytelniczej piątoklasistów

Jednym ze szczegółowych celów badań było ustalenie, na ile rodzice partycypują w rozwoju kultury czytelniczej potomstwa. Inicjację czytelniczą powinno zaczynać się jak najwcześniej i temu służą pierwsze kontakty dziecka ze słowem drukowanym za pośrednictwem rodzica. Zdawano sobie sprawę, że uczeń w wieku jedenastu czy dwunastu lat może nie pamiętać, czy ktoś czytał mu w dzieciństwie. W kafeterii odpowiedzi zaproponowano zatem opcję „brak odpowiedzi”. Okazało się, że nie było takich respondentów wielu, zaledwie 8%. Zdecydowana większość odpowiedziała, że czytano im, kiedy jeszcze sami nie potrafili (89%), a potwierdziło taki fakt więcej, bo 95% ich rodziców. Różnica między wskaźnikami z kolejnych lat badań okazała się nieistotna, sięgająca zaledwie 3%. Można było zatem uznać, że większość poddanych badaniom przeszła pozytywnie inicjację czytelniczą w dzieciństwie (Wykres 11).

Zachęta do czytania jest bardzo ważnym elementem w rozwoju kultury czytelniczej młodych. Takie zachowania u rodziców dostrzegło prawie trzy czwarte dziecięcych respondentów (72%), czyli o 21% mniej niż w świetle badań z roku poprzedniego. Więcej rodziców (84%) niż uczniów potwierdziło fakt zachęcania do czytania. Różnica sięgnęła zatem 12% (Wykres 12).

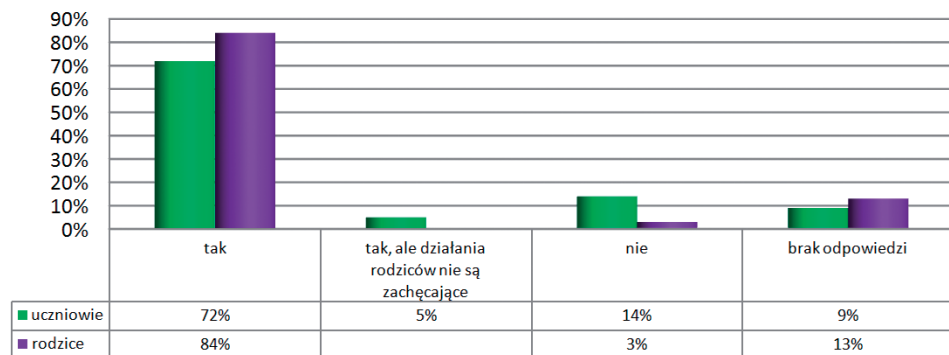
Rodzice w różny sposób motywują swoje potomstwo do czytania. Najczęściej kupują książki, które uważają, że mogą je zaciekawić. Taką odpowiedź dało 54% uczniów, co potwierdziło o 13% więcej rodziców. W drugiej kolejności znalazła się słowna zachęta do czytania, której doświadczyła jedna czwarta młodszych an-

Wykres 11. Piątoklasiści, którym czytano w dzieciństwie: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wykres 12. Zachęcanie do czytania piątoklasistów przez rodziców: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

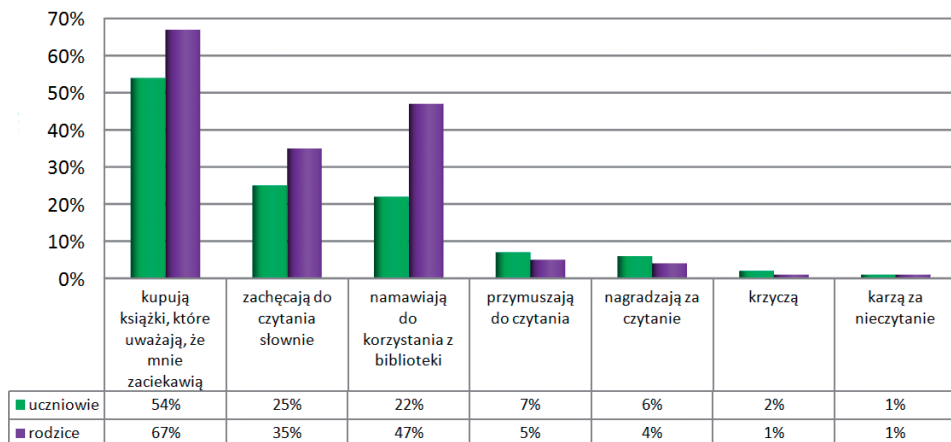
Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

kietowanych, a potwierdziło ten fakt 35% starszych. Jako trzeci sposób motywacji wymieniano namawianie do korzystania z biblioteki – tak działo się w nieco częściej niż jednej piątej przypadków (22%), co potwierdziło znacznie więcej – prawie połowa rodziców (Wykres 13). Różnica 25% w odpowiedziach klasyfikuje ją jako wysoką. W stosunku do roku poprzedniego wzrosła o 6%.

W kafeterii odpowiedzi do pytania o stosowaną przez rodziców motywację znalazły się również te o zabarwieniu pejoratywnym, np. rodzice: przymuszają, krzyczą, karzą. Zdarzało się, że je również wybierali respondenci, a nawet przyznawali się do tego rodzice. Wskaźniki nie były jednak wysokie, poniżej 7% deklarujących przymus jako formę zachęty przez rodziców. Kara i krzyk to metody stosowa-

ne wobec 1-2% ankietowanych. Rodzice również rzadko nagradzali za czytanie. Działo się tak zaledwie u 6% piątoklasistów, co potwierdziło jeszcze mniej, bo 4% ich rodziców (Wykres 13).

Wykres 13. Sposoby motywacji do czytania stosowane przez rodziców piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

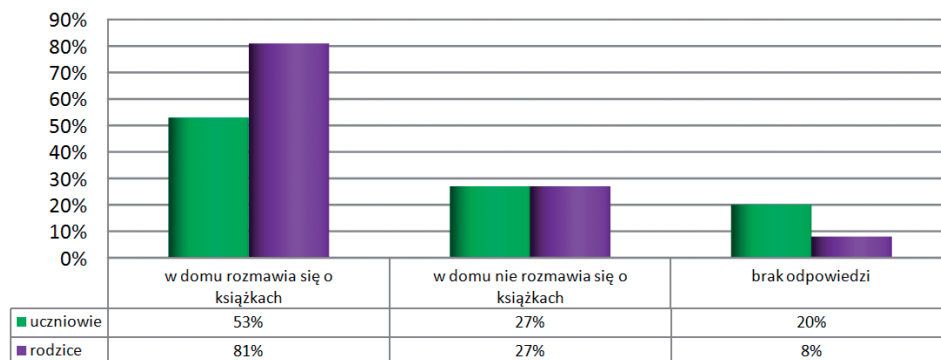

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Czy w domach poddanych badaniom piątoklasistów rozmawiało się o książkach? Nie sposób wymagać od dzieci czytania, przekonując o płynących z tego procesu wartościach, podczas gdy samemu pozostaje się na lekturę obojętnym. Nie tylko rozmowa o książkach z nastolatkiem, ale również dorosłych między sobą, której świadkiem jest dziecko, może być czynnikiem wspierającym i pośrednio zachęcać je do lektury. O tym, że książka może stać się płaszczyzną kontaktu międzypokoleniowego, napisała Justyna Truskolaska (2007, s. 71-72). W książkach można niekiedy, jak w zwierciadle, ujrzeć problemy własnych dzieci, lecz także swoje potknięcia i błędy [...] (Tamże). Autorka podkreśliła, że wspólna lektura czy wymiana refleksji po przeczytaniu książki to doskonałe źródło informacji dla rodziców o przemyśleniach nastolatka, poznanie jego problemów. Dla dziecka natomiast to świadectwo zainteresowania rodziców nim samym, okazja do bycia partnerem dorosłego w rozmowie, niebagatelny czynnik w budowaniu poczucia własnej wartości.

W ponad połowie domów ankietowanych rozmawiało się o książkach (53%). O wiele częściej potwierdzało to starsze pokolenie – 81%. Różnicę sięgającą 28% oceniono jako dużą. Najczęściej z dziećmi rozmawiali dorośli, co potwierdziło 67% uczniów z grupy deklarującej rozmowy w domach. Piątoklasiści potwierdzali

Wykres 14. Rozmowy o książkach w domu: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

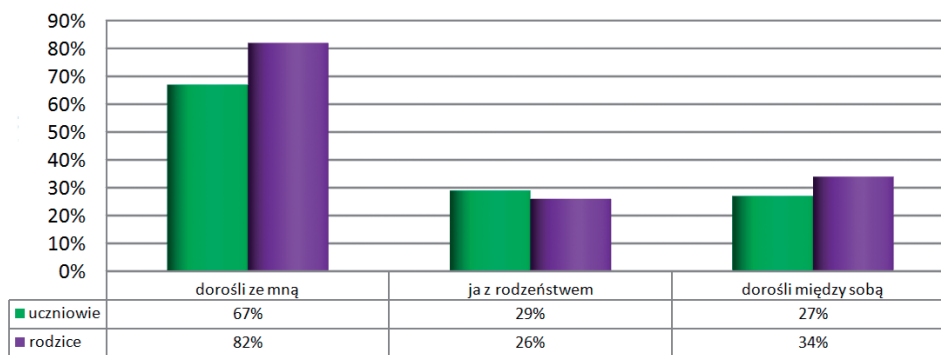

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

również, że rodzice rozmawiali między sobą – 27%, prawdopodobnie nie zauważyło tego 7% nastolatków, których rodzice zadeklarowali taką odpowiedź. Częściej niż co czwarty respondent stwierdzał wprost, że w jego domu nie rozmawiało się o książkach, co potwierdzili ich rodzice. W obu przypadkach odnotowano wskaźnik 27%. Warto tutaj wspomnieć, że nie udzieliło odpowiedzi na tak zadane pytanie 20% uczniów i 8% ich rodziców (Wykres 14).

Większość rodziców nastolatków (93%) uważała, że ich córka albo syn wciąż dzieli się z nimi refleksjami po lekturze, nie potwierdziło tego zaledwie 9% młodszych respondentów, co można uznać za wynik satysfakcjonujący i w świetle przyjętej skali – różnicę w odpowiedziach za nie znaczącą (Wykres 15). Wskaźnik

Wykres 15. Kto z kim rozmawia o książkach w domu: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

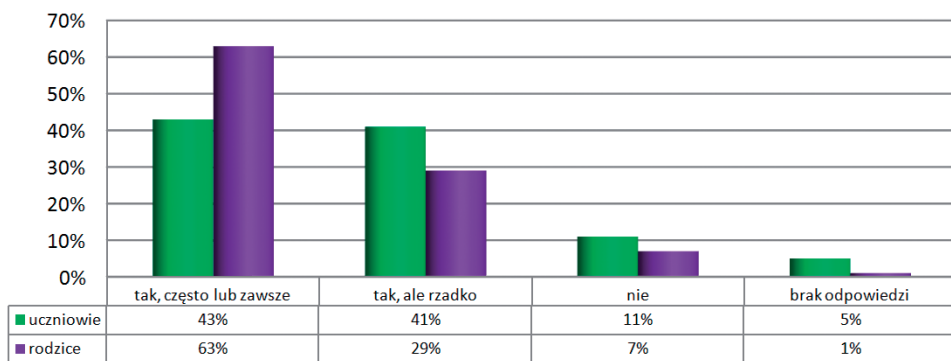
Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

procentowy piątoklasistów, którzy zadeklarowali fakt dzielenia się refleksjami po lekturze z rodzicami wzrósł w stosunku do poprzedniego roku aż o 20%, zmalała też, chociaż w sposób nieznaczny, różnica w wypowiedziach uczniów i ich rodziców z 12 do wspomnianych 9%.

Autorzy badań nad relacją przywiązania w okresie późnego dzieciństwa, opublikowanych w 2011 r. w czasopiśmie „Development and Psychopathology”, podkreślali, że dla dziecka w młodszym wieku szkolnym coraz większe znaczenie ma nie tyle fizyczna obecność rodzica, co jego wsparcie i psychiczna dostępność w stresującej sytuacji (Kerns K. A., Siener S., Brumariu L. E. 2011, p. 593-604). Poczucie bezpieczeństwa w kontaktach z rodzicami wpływa na efektywne formowanie się relacji z rówieśnikami, budowanie poczucia własnej wartości i rozwój kompetencji społecznych (Booth-Laforce C. [et al.] 2006 [online], p. 309-325). Dlatego też rozmowa dziecka z rodzicem, do której pretekst może stanowić czytana lektura, jest tak ważna. To gwarancja prawidłowego rozwoju i budowania relacji społecznych młodego człowieka również „na zewnątrz” rodziny.

O lekturach omawianych w szkole rozmawiało ze swoimi podopiecznymi 84% ankietowanych rodziców, w tym około połowy zawsze lub często (Wykres 16). Można byłoby stwierdzić, że wskaźnik ten niemalże nie uległ wahaniom w stosunku do poprzedniego roku (83%), gdyby nie fakt znaczących różnic w proporcjach zadeklarowanej grupy. W roku szk. 2011/12 wskaźnik uczniów, którzy stwierdzili, iż rodzice zawsze lub często ich pytają o omawianą w szkole lekturę wyniósł 71% w stosunku do 12% deklarujących rzadkość takiej czynności. Inaczej uważali w roku szk. 2012/13 rodzice uczniów, którzy w 65% potwierdzili, że pytają młodzież często lub zawsze. Odnotowana różnica 20% klasyfikuje wiedzę rodziców w omawianym zakresie jako umiarkowaną. Zważywszy jednak na fakt

Wykres 16. Piątoklasiści, którzy są pytani przez rodziców o przeczytaną lekturę: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

chęci pozytywnego odbioru rodziców można uznać, że wielu z nich celowo wybrało odpowiedź stawiającą w korzystniejszym świetle, zatem odnotowana różnica niekoniecznie musiała być związana z niewiedzą rodziców.

Wnioski: W pytaniach dotyczących wpływu rodziców na poszczególne elementy kultury czytelniczej uczniów częściej niż zwykle odnotowywano różnice w wypowiedziach obu grup badawczych, w tym zawsze wyższy wskaźnik procentowy należał do grupy rodziców. Najwyższa dysproporcja w odpowiedziach wiązała się z zachęcaniem przez rodziców do korzystania z biblioteki – co czwarty rodzic, deklarując tak ową zachętę ze swojej strony, nie otrzymał potwierdzenia ze strony swojego potomka. Podobnie duża różnica w wypowiedziach została odnotowana w przypadku potwierdzenia rozmów w domach o książkach i tutaj prawie co trzeci rodzic, który zadeklarował taki fakt, nie dostał potwierdzenia od ucznia. Umiarkowane różnice w wypowiedziach odnotowano w zakresie: potwierdzenia faktu zachęcania do czytania przez rodziców (różnica 12%), kupowania książek, które rodzice uważają za ciekawe (różnica 13%), rozmów dorosłych z dzieckiem na temat przeczytanej lektury (15%), pytania o aktualnie omawianą lekturę w szkole (różnica 20%). W tej specyficznej grupie pytań trudno jednoznacznie wskazać na umiarkowaną bądź dużą niewiedzę rodziców w omawianych zagadnieniach. O wiele bardziej prawdopodobnym uzasadnieniem jest znajdująca psychologiczne potwierdzenie teza o chęci pozytywnego wypadnięcia rodziców przed autorem badań i w swoich oczach.

Większość młodych respondentów potwierdziła, że rodzice czytali im w dzieciństwie, a w wieku szkolnym – zachęcali do czytania, rozmawiali z nimi o książkach i pytali o aktualnie omawianą lekturę.

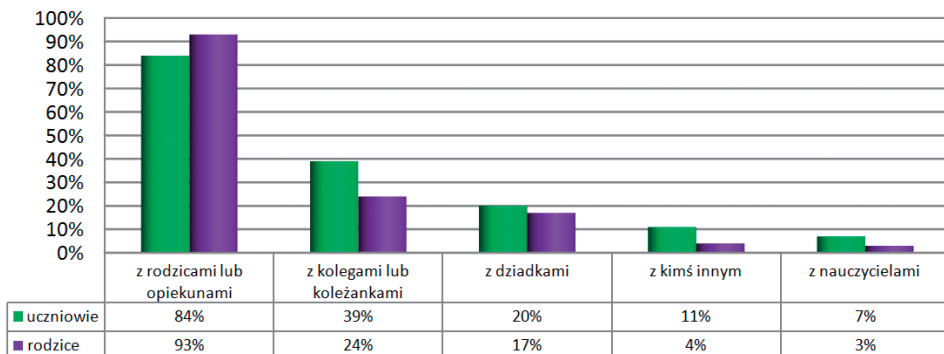
W wynikach z obydwu lat uzyskano nie zawsze podobne wskaźniki. Do wyróżnionych z racji większych dysproporcji należały: zachęta do czytania przez rodziców – spadek o 21%, dzielenie się wrażeniami po odbytej lekturze – wzrost o 20%, rozmowa na temat przeczytanych książek z rodzicami – wzrost o 26% i częsta rozmowa na temat aktualnie omawianej lektury w szkole – spadek o 28%.

Rówieśnicy i ich rola w kulturze czytelniczej piątoklasistów

U nastolatków, jak wielokrotnie wspomniano, dużą konkurencję dla rodziców stanowią zaczynają rówieśnicy. W świetle uzyskanych danych około 40% ankietowanych potwierdziło, że odbywało rozmowy na temat przeczytanych książek z kolegami lub koleżankami (Wykres 17); tyleż samo w świetle badań z roku wcześniejszego. Około 30% wymieniało refleksje z rodzeństwem, co stanowiło 16% więcej w stosunku do wyników z roku szk. 2011/12 (Wykres 15).

Rodzice ankietowanych zdecydowanie mieli większą wiedzę o tym, co się dzieje w domu niż w kontaktach z rówieśnikami.

Wykres 17. Osoby, z którymi piątoklasiści dzielą się wrażeniami po przeczytaniu książki: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wnioski: Około jednej trzeciej piątoklasistów rozmawiała na temat przeczytanych książek z rówieśnikami, z kolegami, koleżankami lub/i z rodzeństwem. W stosunku do badań przeprowadzonych rok wcześniej wskaźniki procentowe nie zmieniły się w sposób znaczący oprócz dotyczącego rozmów z rodzeństwem, który wzrósł umiarkowanie. Odnotowano różnicę w wypowiedziach rodziców i ich dzieci w przypadku rozmów uczniów z kolegami i/lub koleżankami, interpretując ją jako umiarkowaną wiedzę rodziców w omawianym zakresie.

Nauczyciele, dziadkowie i ich rola w kulturze czytelniczej piątoklasistów

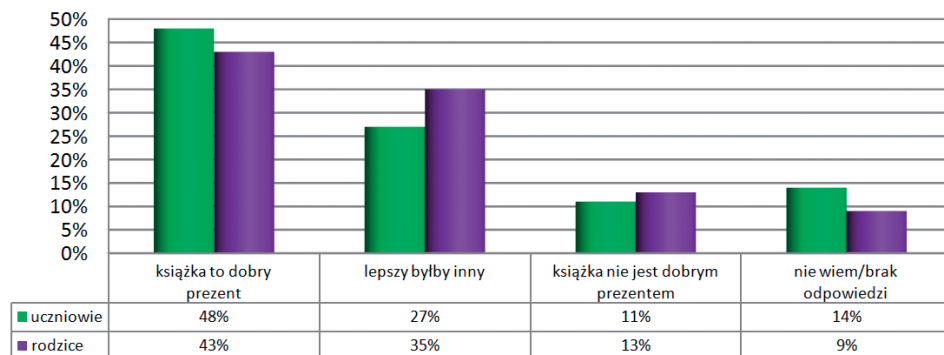
Niestety młodzież tylko w kilku przypadkach zadeklarowała, że partnerami do rozmów o lekturze są ich nauczyciele – 7%, co stanowiło nieznaczny wzrost w stosunku do roku ubiegłego o 3%. Rodzice tylko w 3% potwierdzili tę deklarację. Jeżeli chodzi o dzielenie się refleksjami po odbytej lekturze wnucząt z dziadkami, to czyni tak co piąty ankietowany, co stanowi 6% więcej niż w roku poprzednim. Rodzice w 17% potwierdzili oświadczenia dzieci (Wykres 17).

Wnioski: Dziadkowie i nauczyciele nie należą do uprzywilejowanej grupy, jeżeli chodzi o dzielenie się refleksjami po przeczytanej książce przez piątoklasistów. Niemniej jednak dziadków na słuchaczy uczniowie wybierają niemal trzykrotnie częściej niż nauczycieli. Wskaźniki z obu lat okazały się zbliżone i nie odnotowano znaczących różnic w tej kwestii. Rodzice wykazali się wysoką wiedzą w podjętym zakresie tematycznym.

Książka jako prezent dla piątoklasisty

Jak wielu przedstawicieli młodego pokolenia uważa, że książka to dla nich dobry upominek? Może lepszy byłby inny? W dobie społeczeństwa sieciowego wydaje się, że książka budzi coraz mniejsze zainteresowanie u młodzieży. A jednak, po zalaniu naszego rynku chińskimi zabawkami, książka zaczęła przeżywać swój renesans i częściej bywa wybierana na upominki. Prawie co drugi nastolatek stwierdzał, że chciałby otrzymać taki prezent. Zdecydowanie na „nie” było 11% uczniów (Wykres 18). Wskaźniki były niemal identyczne z uzyskanym w roku 2011/12. O wyborach uczniów wiedziało 43% rodziców, a zatem odnotowanej różnicy nie można było uznać za znaczącą.

Wykres 18. Książka jako prezent zdaniem piątoklasistów: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Wnioski: Książka to dla około połowy piątoklasistów dobry prezent, z czego zdawali sobie sprawę ich rodzice. Wskaźniki w stosunku do roku poprzedniego nie uległy znaczącym zmianom.

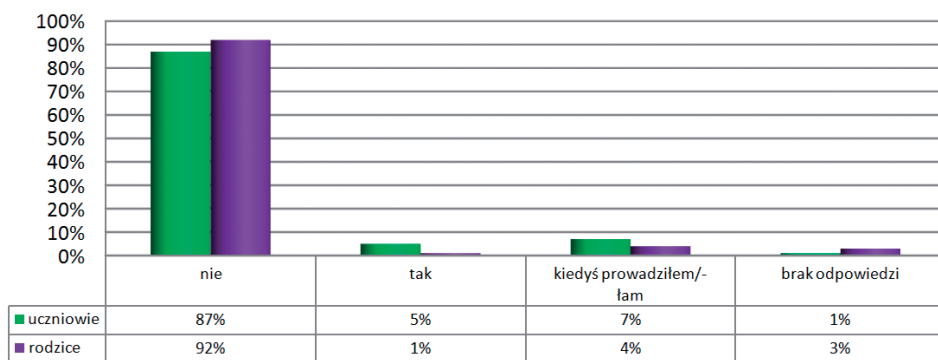
Dzienniki z przeczytanych książek

Prowadzenie dzienniczków z przeczytanych lektur szkolnych, ale i dodatkowej literatury tzw. uzupełniającej, to dobra praktyka z czasów PRL-u. Wówczas każdy uczeń posiadał zeszyt, w który wpisywał najważniejsze dane bibliograficzne przeczytanej książki: autora, tytuł, ilustratora, miejsce wydania, wydawnictwo, rok wydania oraz krótki opis wydarzeń. Czasami informacje były opatrzone ilustracją, wykonaną własnoręcznie przez właściciela zeszytu. Obecnie ta forma pracy

z książką, szczególnie w klasach starszych szkoły podstawowej, zniknęła niemalże zupełnie. Tak wynikało ze wstępnej orientacji autorki w temacie. Rozmowy z nauczycielami w szkołach pozwoliły stwierdzić, że dzienniczki lektur nie są często praktykowane. Nie spodziewano się zatem, iż ankietowana młodzież potwierdzi ich prowadzenie.

Okazało się, w świetle zgromadzonych danych, że 5% uczniów zadeklarowało prowadzenie takich dzienniczków, dodatkowo 7% stwierdziło, że kiedyś takowy miało. Podobnej odpowiedzi udzielili uczniowie rok wcześniej. Rodzice badanych uczniów doskonale się w tym temacie orientowali (Wykres 19).

Wykres 19. Piątoklasiści, którzy prowadzą dziennik przeczytanych lektur: porównanie wypowiedzi uczniów i ich rodziców

Źródło: oprac. własne, 22.06.2014.

Jako ciekawostkę można nadmienić, iż po lekturze artykułu będącego relacją z badań sondażowych w roku 2011/12 (Antczak M., Rybka A. 2013) do autorki zgłosiła się jedna z łódzkich nauczycielek bibliotekarek z inicjatywą zainspirowania nauczycieli przedmiotowych klas trzecich do powrotu do metody opracowywania takich dzienniczków. Pomysł spotkał się z dobrym przyjęciem i po kilku miesiącach efekty pracy uczniów znalazły się w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego do wglądu. Prace podziwiała autorka wspólnie ze studentami, przyszłymi nauczycielami bibliotekarzami⁵.

⁵ Z listu do mgr Bogusławy Staszewskiej – inicjatorce pomysłu, z dn. 10.06.2014 r.: *Szanowna Pani Bogusławo oraz Dzieci ze Szkoły Podstawowej nr 120 w Łodzi. W imieniu swoim oraz studentów Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego chciałabym Pani i Uczniom Szkoły Podstawowej nr 120 w Łodzi serdecznie pogratulować efektów pracy włożonej w przygotowanie zeszytów lektur. Jednocześnie dziękuję osobom, które wspierały całą akcję i zachęcały dzieci do pracy: Paniom Wandzie Fibakiewicz, Katarzynie Jankowskiej, Anecie Skrzypińskiej-Mordziak. Jest nam bardzo miło, że Ucznio-*

Wnioski: Większość piątoklasistów nie prowadziła dzienniczków z przeczytanych lektur i wskaźniki w stosunku do roku poprzedniego nie uległy znaczącym zmianom. W sytuacji doskonale orientują się rodzice.

Wiedza rodziców na temat kultury czytelniczej potomstwa: podsumowanie

Ankietowanym zadano 15 pytań głównych, z których część składała się z pytań szczegółowych, jak chociażby w przypadku pytania 2, w którym respondent oprócz deklaracji, czy czyta książki, dookreślał – jakie. Takich pytań było znacznie więcej (Zał.). Gdy zliczono wszystkie możliwości udzielenia odpowiedzi, dało to wynik 76⁶. Wśród nich postanowiono wyłonić te, dla których różnice we wskaźnikach obu grup respondentów: uczniów i ich rodziców, były znaczące (sięgały powyżej 10%, za co, w zależności od wielkości różnicy, przyznawano 2-8 pkt. (Zał.).

Aby zobrazować skalę odnotowanych różnic w odpowiedziach dwóch grup respondentów opracowano specjalną tabelę (2), w której podano: w lewej kolumnie – uzyskaną różnicę punktową w odpowiedziach dzieci i dorosłych, w środkowej – liczbę odpowiedzi z daną punktacją i w prawej – wskaźnik procentowy odnotowanych odpowiedzi w stosunku do wszystkich.

W świetle uzyskanych wyników można uznać, że **zdecydowana większość rodziców miała doskonałą orientację w zakresie kultury czytelniczej swojego potomstwa**; wskaźnik procentowy odpowiedzi, w których odnotowano niewielką bądź żadną różnicę wyniósł 76% (Zał., Tab. Z.1, kol. 5 i 6, wiersze oznaczone kolorem białym). Różnicę ocenioną jako umiarkowaną uzyskano w przypadku 20% odpowiedzi (Tamże, wiersze oznaczone kolorem żółtym). Niewątpliwie pozytywnym wynikiem był całkowity brak odpowiedzi, w których różnica między wynikami piątoklasistów i ich rodziców byłaby odnotowana jako bardzo duża, a nawet alarmująca (powyżej 30%) (Tamże, wiersze oznaczone kolorem czerwonym). Największą różnicę odnotowano w przypadku pytania dotyczącego rozmów o książkach w domach, co potwierdziło 53% uczniów i aż o 28% więcej rodziców (Tamże, pyt. 12, ten i pozostałe wiersze oznaczone kolorem pomarańczowym).

wie zechcieli pokazać nam rezultaty swojego wysiłku i zaangażowania w projekt dotyczący opracowania zeszytów lektur. Oglądaliśmy wielokrotnie Wasze dzieła, podziwialiśmy, przypatrywaliśmy się szczegółom, które uwzględniliście na załączonych rysunkach. Ilustracje są przepiękne, a notatki przemyślane. Widać, że włożyliście w to zadanie dużo serca. Dla przyszłych nauczycieli bibliotekarzy to cenna obserwacja. [...] Na zakończenie pozdrawiam Was serdecznie, pozdrawiają również moi studenci. Dziękujemy jeszcze raz, że mogliśmy podziwiać, tak rzadkie w tych czasach, zeszyty lektur. Dbajcie o nie i przekażcie za parę lat swoim dzieciom. Z wyrazami szacunku, prof. UE dr hab. Mariola Antczak.

⁶ Bez uwzględniania opcji: brak odpowiedzi – zaznaczonych w tabeli w odpowiednich wierszach kolorem szarym.

Tabela 2. Odnotowane różnice w skali wszystkich odpowiedzi

Odnotowane różnice w wypowiedziach piątoklasistów i ich rodziców w punktach	Liczba odpowiedzi z odnotowaną różnicą wg lewej kolumny (bez uwzględnienia opcji: brak odpowiedzi), N=76	Wskaźnik procentowy w stosunku do wszystkich odpowiedzi N=76=100%
0-1 pkt/niewielka różnica	58	76%
2-3 pkt/umiarkowana różnica	15	20%
4-5 pkt/ duża różnica	3	4%
6-7 pkt/bardzo duża różnica	0	0%
8 pkt/różnica alarmująca	0	0%

Źródło: oprac. własne, 24.06.2014; por. Zał.

Wiarygodność badań, czyli porównanie wskaźników z kolejnych lat 2011/12 i 2012/13

Drugi ważny wniosek z badań dotyczył porównania wyników z kolejnych lat: roku szk. 2011/12 i 2012/13. Ponieważ badania z roku wcześniejszego były prowadzone na znacznie mniejszej grupie badawczej (ponad czterokrotnie) traktowano ją jako grupę kontrolną. Wskaźniki uzyskane w roku 2012/13 okazały się bardzo zbliżone do tych z roku wcześniejszego, w niektórych przypadkach odnotowano jedynie umiarkowane różnice. Taki stan rzeczy dał **potwierdzenie wiarygodności badań**.

Kultura czytelnicza jedenasto- i dwunastolatków w świetle wyników badań – wnioski końcowe

Na podstawie najwyższych wskaźników uzyskanych w świetle zadanych pytań wyłonił się obraz kultury czytelniczej przeciętnego piątoklasisty z dużego miasta (wyniki uogólnione).

Piątoklasista lubi czytać, a do lektury wybiera najczęściej książki przygodowe i literaturę fantasy. Publikacje pozyskuje z biblioteki lub – nieco rzadziej – z księgozbioru domowego; w nim najczęściej znajduje się 11-50 książek w większości z literatury pięknej. Wbrew pozorom w czasie wolnym wybiera gry i zabawy na świeżym powietrzu oraz sport, komputer spychając na drugie miejsce i traktując go na równi ze spotkaniami towarzyskimi. Czytanie jako formę spędzania wolnego czasu wybierze jeden na trzech. Piątoklasista najczęściej czyta dla rozrywki, ale również z chęci poszerzenia swojej wiedzy, nie stroniąc także od czasopism.

Jego inicjacja czytelnicza przebiegała prawidłowo, rodzice czytali mu w dzieciństwie, a w okresie późniejszym – zachęcali do czytania, najczęściej kupując ciekawe książki, ale też, choć dwukrotnie rzadziej – zachęcając do czytania słownie. Jedenasto- czy dwunastolatek wciąż rozmawia z rodzicami o przeczytanych książkach, dwukrotnie rzadziej w stosunku do rodziców czyni to z koleżankami i/lub kolegami. Większość rodziców wciąż ma wpływ na kształtowanie kultury czytelniczej potomka w omawianym wieku. Co drugi uczeń klasy piątej ucieszyłby się z prezentu w postaci książki. Niestety uczeń klasy piątej nie praktykuje metody prowadzenia dzienniczka z przeczytanych lektur.

Podsumowanie

W artykule zostały przedstawione i omówione najważniejsze rezultaty z przeprowadzonych wśród piątoklasistów szkół łódzkich badań. Zamierzone cele zostały osiągnięte. Obraz kultury czytelniczej jedenasto- i dwunastolatek ocenili jako pozytywny. Okres przejściowy między młodszym wiekiem szkolnym a wiekiem dorastania cechuje wciąż znaczący wpływ rodziców na wychowanie, w tym kulturę czytelniczą nastolatek, co więcej – ich wiedza na ten temat jest bardzo duża. Wnioski z badań stanowią podstawę do opracowania szczegółowych strategii postępowania w kwestii współpracy nauczycieli bibliotekarzy z rodzicami jedenasto- i dwunastolatek w zakresie oddziaływania na poszczególne elementy kultury czytelniczej nastolatek i tym samym zaproszenia rodziców do uczestnictwa w różnego rodzaju przedsięwzięciach temu służących.

Bibliografia

- Adamski F. (2002), *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków, Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 83-233-1553-1
- Andrzejewska J. (1988), *Definicje pojęć w badaniach czytelnictwa*, „Roczniki Biblioteczne”, z. 1, s. 311-314
- Andrzejewska J. (1989), *Kultura czytelnicza jednostki jako program edukacji czytelniczej i przedmiot badań*, „Studia o Książce”, t. 18, s. 23-63
- Antczak M., Rybka A. (2013), *Wybrane elementy kultury czytelniczej polskich dwunastolatek i brytyjskich jedenastolatek: analiza porównawcza badań prowadzonych w Łodzi i nepalskim Katmandu* [w:] Antczak M. [i in.] (red. nauk.), *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku: szkice bibliologiczne*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 41-94
- Booth-Laforce C. [et al.] (2006), *Attachment, self-worth and peer-group functioning in middle childhood* [online], „Attachment & Human Development”, vol. 8,

- issue 4, p. 309-325, [access: 05.02.2014], available in the Internet: <<http://dx.doi.org/10.1080/14616730601048209>>
- Furtyk J. (1996), *Miejsce książki w życiu dzieci i młodzieży*, „Poradnik Bibliotekarza”, nr 4, s. 5
- Chłopkiewicz M. (1980), *Osobowości dzieci i młodzieży. Rozwój i patologia*, Warszawa, Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne, ISBN 83-02-00047-7
- Indrisano Ch. (1995), *Literacy development*, “Journal of Education”, vol. 177, no. 1, p. 63-83
- Karlskov-Skyggebjerg A. (2013), *Non-fiction as a part of children's literature* [Literatura popularnonaukowa jako część oferty wydawniczej skierowanej do dzieci] [w:] Antczak M. [i in.] (red. nauk.), *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku: szkice bibliologiczne*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 137-144
- Kerns K. A., Siener S., Brumariu L. E. (2011), *Mother-child relationships, family context, and child characteristics as predictors of anxiety symptoms in middle childhood*, “Development and Psychopathology”, vol. 23, no. 2, p. 593-604
- Kołodziejczyk A. (2011), *Późne dzieciństwo – młodszy wiek szkolny* [w:] Trempała J. (red.), *Psychologia rozwojowa człowieka*, Warszawa, Wydaw. Naukowe PWN, s. 234-258
- Levitt M. J. [et al.] (2005), *Patterns of social support in the middle childhood to early adolescent transition: Implications for adjustment*, “Social Development”, vol. 14, issue 3, p. 398-420
- Łapińska R., Żebrowska M. (1986), *Wiek dorastania* [w:] *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa, PWN, s. 664-798
- Oleszkiewicz A., Seneko A. (2011), *Dorastanie* [w:] Trempała J. (red.), *Psychologia rozwojowa człowieka*, Warszawa, Wydaw. Naukowe PWN, s. 259-286
- Placówki edukacyjne – wykaz* [w:] *Urząd Miasta Łodzi* [online], [dostęp: 12.02.2013], dostępny w Internecie: <http://www.uml.lodz.pl/miasto/edukacja/placowki_edukacyjne/>
- Schaffer H. R. (2005), *Psychologia dziecka*, Warszawa, Wydaw. Naukowe PWN, ISBN 83-01-14534-X
- Strauss G., Wolff K., Wierny S. (2008), *Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce*, Warszawa, Biblioteka Narodowa, ISBN 978-83-7009-617-5
- Trempała J. (red. nauk.) (2011), *Psychologia rozwojowa człowieka*, Warszawa, Wydaw. Naukowe PWN, ISBN 978-83-01-16394-5
- Truskolaska J. (2007), *Wychować miłośnika książki czyli czytelnictwo i okolice*, Tychy, „Maternus Media”, ISBN 978-83-89701-0
- Wnuk-Lipińscy E. i E. (1975), *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelnicych*, Warszawa, Biblioteka Narodowa

- Zasacka Z. (2011), *Nastoletni czytelnicy – wspólnota symboliczna i społeczne dystanse* [w:] Żbikowska-Migoń A. (red.), *Czytanie. Czytelnictwo. Czytelnik*, Wrocław, Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 159-174
- Zasacka Z. (2009), *Nastoletni czytelnicy – podobieństwa i dystanse. Raport z badań czytelnictwa gimnazjalistów Elbląga i powiatu elbląskiego*, Elbląg, Wyd. CD, ISBN 978-83-61282-08-2
- Zasacka Z. (2013), *Nastolatki i ich przyjemności czytania książek* [w:] Antczak M. [i in.] (red. nauk.), *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początku XXI wieku: szkice bibliologiczne*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 95-115
- Zajac M. (1997), *Czytelnicy „oporni”, „niechętni”, „nieczytelnicy”* [w:] Zybert E. B. (red.) *Książka w działalności terapeutycznej*, Warszawa, Wydaw. SBP, s. 89-97
- Zieliński A. Z. (1988), *Spółeczny zasięg książki w Polsce*, Warszawa, Biblioteka Narodowa, ISBN 83-7009-048-6
- Żebrowska M. (1986), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa, PWN, ISBN 83-01-02761-4

Tabela Z.1. Wyniki badań kultury czytelniczej piątoklasistów szkół łódzkich z roku szk. 2012/13 i 2011/12: porównanie wskaźników odpowiedzi uczniów i ich rodziców z oceną skali różnicy [w nawiasach kwadratowych podano wyniki badań z roku szk. 2011/12]

Pytania dla uczniów	Odpowiedzi	A	B	B-A	OCENA RÓŻNICY
Pytania dla rodziców		UCZNIOWIE N=444=100% [N=91=100%]	RODZICE N=444=100% [N=89=100%]	RÓŻNICA we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci	PUNKTY Skala różnicy we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci ⁷
-1-	-2-	-3-	-4-	-5-	-6-
1. Czy lubisz czytać?	• zdecydowanie tak	45%[38%]	40%[41%]	-5%[3%]	0
1. Czy Pani/-a dziecko lubi czytać?	• tak, czasami	41%[48%]	46%[48%]	5%[0%]	0
	• nie	11%[9%]	13%[11%]	2%[3%]	0
	• brak odpowiedzi	3%[6%]	1% [0%]	-2%[-6%]	0[1]
2. Czy czytasz książki inne niż lektury szkolne?	• tak, często	69%[46%]	67%[41%]	-2%[-5%]	0
	• tak, ale rzadko	17%[38%]	23%[52%]	6%[14%]	1[2]
2. Czy Pani/-a dziecko czyta książki inne niż lektury szkolne?	Jakie?				
	• przygodowe	58%[57%]	58%[56%]	0%[-1%]	0
	• historyczne	13%[11%]	15%[7%]	2%[-4%]	0
	• fantasy	41%[48%]	30%[28%]	-11%[-20%]	2[3]
	• horrory	26%[22%]	6%[3%]	-20%[-19%]	3
	• science fiction	0%[0%]	0%[0%]	0%[0%]	0
	• obyczajowe	11%[10%]	12%[18%]	1%[8%]	0[1]
	• wiersze	6%[6%]	1%[1%]	-5%[-5%]	0
	• komiksy	35%[34%]	33%[30%]	-2%[-4%]	0
	• popularnonaukowe	25%[14%]	24%[21%]	-1%[7%]	0[1]
	• nie	8%[7%]	6%[7%]	-2%[0%]	0
• brak odpowiedzi	6%[10%]	4%[0%]	-2%[-10%]	0[1]	
3. Skąd pochodzą książki, które czytasz?	• z księgozbioru domowego	39%[46%]	58%[61%]	19%[15%]	3[2]
	• z biblioteki	56%[39%]	65%[51%]	9%[12%]	1[2]
3. Skąd pochodzą książki, które dziecko czyta?	• pożyczam od kolegów/koleżanek	6%[10%]	9%[10%]	3%[0%]	0
	• pożyczam od rodziny	9%[9%]	11%[8%]	2%[-1%]	0
	• sam kupuję	20%[32%]	18%[27%]	-2%[-5%]	0
	• są mi kupowane	35%[32%]	48%[73%]	7%[41%]	1[8]!
	• brak odpowiedzi	1%[0%]	0%[0%]	-1%[0%]	0

⁷ W nawiasach wstawiono punkty tylko w tym przypadku, gdy uległy one zmianie. W pozostałych przypadkach przyznano tę samą punktację.

Wykrzykniki postawiono w miejscach, w których różnica była większa niż 1 pkt i jednocześnie zmieniła się jej ocena (na lepszą lub gorszą) – symbolizowana wejściem w inny kolor.

Pytania dla uczniów	Odpowiedzi	A	B	B-A	OCENA RÓŻNICY
Pytania dla rodziców		UCZNIOWIE N=444=100% [N=91=100%]	RODZICE N=444=100% [N=89=100%]	RÓŻNICA we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci	PUNKTY Skala różnicy we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci
-1-	-2-	-3-	-4-	-5-	-6-
4. Czy masz w domu swój własny księgozbiór?	<ul style="list-style-type: none"> tak 	88%[98%]	91%[100%]	3%[2%]	0
	Jak duży?				
4. Czy dziecko ma w domu swój własny księgozbiór?	0-10 książek	13%[11%]	21%[20%]	8%[9%]	1
	11-50 książek	39%[41%]	51%[46%]	12%[5%]	2[0]!
	51-200 książek	23%[26%]	16%[21%]	-7%[-5%]	1[0]
	ponad 200 książek	10%[10%]	3%[4%]	-7%[-6%]	1
	brak odpowiedzi	15%[10%]	4%[9%]	-11%[-1%]	2[0]!
	Jakich jest więcej?				
	popularno-naukowych	16%[15%]	37%[13%]	21%[-2%]	4[0]!
	z literatury pięknej, innej niż lektury	20%[23%]	26%[18%]	6%[-6%]	1[0]
	lektur	12%[12%]	17%[14%]	5%[2%]	0
	brak odpowiedzi	52%[42%]	20%[37%]	-32%[-5%]	6[0]!
	• nie	12%[2%]	9%[0%]	-3%[-2%]	0
5. Jakie formy spędzania wolnego czasu lubisz?	• gry ruchowe, zabawy na świeżym powietrzu, sport	65%[60%]	73%[61%]	8%[1%]	1[0]
5. Jakie formy spędzania wolnego czasu lubi Pani/-a dziecko?	• gry planszowe	22%[14%]	35%[24%]	13%[10%]	2[1]
	• czytanie	29%[18%]	31%[27%]	2%[9%]	0[1]
	• spotkania towarzyskie z kolegami/koleżankami	52%[50%]	57%[51%]	5%[1%]	0
	• komputer	52%[86%]	72%[80%]	20%[-6%]	3[1]!
6. Z jakich powodów czytasz?	• dla rozrywki	47%[44%]	53%[48%]	6%[4%]	1[0]
	• dla poszerzenia swojej wiedzy	32%[29%]	43%[32%]	11%[3%]	2[0]!
6. Z jakich powodów Pani/-a dziecko czyta?	• z przymusu	13%[13%]	20%[27%]	7%[14%]	1[2]
	• aby pobyć z bohaterami książki w innym świecie	21%[32%]	14%[30%]	-7%[-2%]	1[0]
	• z innych	7%[4%]	3%[3%]	-4%[-1%]	0
	• z żadnych, nie czuję potrzeby czytania	3%[3%]	3%[1%]	0%[-2%]	0
	• brak odpowiedzi	5%[0%]	3%[0%]	-2%[0%]	0
7. Czy czytasz czasopisma?	• tak	58%[69%]	59%[74%]	1%[5%]	0
7. Czy Pani/-a dziecko czyta czasopisma?	• nie	38%[31%]	29%[21%]	-9%[-10%]	1
	• brak odpowiedzi	4%[3%]	12%[4%]	8%[1%]	1[0]
8. Czy czytales/-łaś jakąś książkę w ciągu ostatniego miesiąca?	• tak	72%[62%]	81%[84%]	9%[22%]	1[4]!
	• nie	7%[14%]	10%[7%]	3%[-7%]	0[1]
8. Czy Pani/-a dziecko czytało jakąś książkę w ciągu ostatniego miesiąca?	• brak odpowiedzi	21%[23%]	10%[8%]	-11%[-15%]	2
9. Czy czytano Ci, kiedy jeszcze sam/-a nie potrafiłeś/-łaś czytać?	• tak	89%[86%]	95%[100%]	6%[14%]	1[2]
	• nie	3%[1%]	2%[0%]	-1%[-1%]	0
9. Czy Pani/-a dziecku czytano, kiedy jeszcze samo nie potrafiło czytać?	• brak odpowiedzi	8%[13%]	3%[0%]	-5%[-13%]	0[2]!

Pytania dla uczniów	Odpowiedzi	A	B	B-A	OCENA RÓŻNICY
Pytania dla rodziców		UCZNIOWIE N=444=100% [N=91=100%]	RODZICE N=444=100% [N=89=100%]	RÓŻNICA we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci	PUNKTY Skala różnicy we wskaźnikach procentowych rodziców i dzieci
-1-	-2-	-3-	-4-	-5-	-6-
10. Czy rodzice zachęcają cię do czytania?	• tak	72%[93%]	84%[89%]	12%[-4%]	2[0]!
	• kupują książki, które uważają za mogące zaciekawić	54%[51%]	67%[63%]	13%[12%]	2
10. Czy Pani i/lub Pan zachęca dziecko do czytania?, a jeśli tak, to w jaki sposób	• namawiają do korzystania z biblioteki	22%[19%]	47%[38%]	25%[19%]	4[3]
	• zachęcają do czytania słownie	25%[30%]	35%[45%]	10%[15%]	1[2]
	• nagradzają za czytanie	6%[10%]	4%[0%]	-2%[-10%]	0[1]
	• przymuszają	7%[11%]	5%[0%]	-2%[-11%]	0[2]!
	• karzą za nieczytanie	1%[0%]	1%[0%]	0%[0%]	0
	• krzyczą	2%[0%]	1%[0%]	-1%[0%]	0
11. Czy po przeczytaniu fascynującej Cię książki dzielis się wrażeniami?	• tak	77%[79%]	82%[82%]	5%[3%]	0
	• z rodzicami lub opiekunami	84%[64%]	93%[76%]	9%[12%]	1[2]
11. Czy po przeczytaniu fascynującej książki Pani/-a dziecko dzieli się wrażeniami?	• z kolegami lub koleżankami	39%[40%]	24%[23%]	-15%[-17%]	2[3]
	• z nauczycielem	7%[4%]	3%[4%]	-4%[0%]	0
	• z dziadkami	20%[14%]	17%[21%]	-3%[7%]	0[1]
	• z kimś innym	11%[6%]	4%[3%]	-7%[-3%]	1[0]
	• nie	18%[21%]	9%[13%]	-8%[-8%]	1
	• brak odpowiedzi	5%[0%]	9%[4%]	4%[4%]	0
12. Czy w Twoim domu rozmawia się o książkach?	• tak	53%[61%]	81%[87%]	28%[26%]	5
	• dorośli między sobą	27%[17%]	34%[32%]	7%[15%]	1[2]
12. Czy w Pani/-a domu rozmawia się o książkach?	• dorośli ze mną	67%[41%]	82%[80%]	15%[39%]	2[7]!
	• ja z rodzeństwem	29%[13%]	26%[18%]	-3%[5%]	0
	• nie	27%[27%]	27%[10%]	0%[-17%]	0[3]!
	• brak odpowiedzi	20%[12%]	8%[3%]	-12%[-9%]	2[1]
13. Czy książka to dla Ciebie dobry prezent?	• tak	48%[49%]	43%[55%]	-5%[6%]	0[1]
	• nie	11%[9%]	13%[6%]	2%[-3%]	0
13. Czy Pani/-a dziecko uważałoby, że książka to dla niego dobry prezent?	• lepszy byłby inny	27%[43%]	35%[40%]	8%[-3%]	1[0]
	• brak odpowiedzi	14%[0%]	9%[0%]	-5%[0%]	0
14. Czy prowadzisz dziennik przeczytanych książek?	• tak	5%[4%]	1%[1%]	-4%[-3%]	0
	• nie	87%[89%]	92%[96%]	5%[7%]	0[1]
14. Czy Pani/-a dziecko prowadzi dziennik przeczytanych książek?	• kiedyś prowadziłem/-łam	7%[6%]	4%[3%]	-3%[-3%]	0
	• brak odpowiedzi	1%[1%]	3%[0%]	2%[0%]	0
15. Czy rodzice (opiekunowie) pytają Cię o omawianą aktualnie lekturę?	• tak, często lub zawsze	43%[71%]	63%[83%]	20%[12%]	3[2]
	• tak, ale rzadko	41%[12%]	29%[17%]	-12%[5%]	2[0]!
15. Czy pyta Pan/-i dziecko o omawianą aktualnie lekturę?	• nie	11%[11%]	7%[0%]	-4%[-11%]	0[2]!
	• brak odpowiedzi	5%[6%]	1%[0%]	-4%[-6%]	0[1]

Uwaga! Wartości podano jako liczby bezwzględne. Minus wskazuje na fakt, że wyższy wskaźnik procentowy przynależał do grupy badawczej uczniów w stosunku do grupy rodziców.

Źródło: oprac. własne, 21.03.2014.

Tabela Z.2. Przyjęta skala odnotowanych różnic w odpowiedziach uczniów i ich rodziców oraz sposób interpretacji uzyskanych wyników

Różnice procentowe między odpowiedziami rodziców i dzieci	Liczba punktów im wyższa liczba punktów – tym większa niezgodność w odpowiedziach	Przyjęta interpretacja
0-5% różnica niewielka lub żadna I stopnia	0 pkt	wiedza rodziców w wysokim stopniu odzwierciedla deklaracje dzieci
6-10% różnica niewielka II stopnia	1 pkt	wiedza rodziców w wysokim stopniu odzwierciedla deklaracje dzieci
11-15% różnica umiarkowana I stopnia	2 pkt	wiedza rodziców w umiarkowanym stopniu odzwierciedla deklaracje dzieci
16-20% różnica umiarkowana II stopnia	3 pkt	wiedza rodziców w umiarkowanym stopniu odzwierciedla deklaracje dzieci
21-25% różnica duża I stopnia	4 pkt	wiedza rodziców w wysokim stopniu nie odzwierciedla deklaracji dzieci
26-30% różnica duża II stopnia	5 pkt	wiedza rodziców w wysokim stopniu nie odzwierciedla deklaracji dzieci
31-35% różnica bardzo duża I stopnia	6 pkt	wiedza rodziców w bardzo wysokim stopniu nie odzwierciedla deklaracji dzieci
36-40% różnica bardzo duża II stopnia	7 pkt	wiedza rodziców w bardzo wysokim stopniu nie odzwierciedla deklaracji dzieci
41-45% różnica bardzo duża III stopnia	8pkt	przyjęta interpretacja: wiedza rodziców w alarmująco wysokim stopniu nie odzwierciedla deklaracji dzieci

Źródło: oprac. własne, na podst. Antczak M., Rybka A. (2013), 21.03.2014.

Abstrakt

W artykule zaprezentowano i omówiono wyniki badań autorki przeprowadzonych w roku szk. 2012/13, dotyczące kultury czytelniczej piątoklasistów szkół łódzkich. Podani badaniom ankietowym uczniowie wypowiadali się m.in. na temat: swojego stosunku do czytania, zainteresowań czytelniczych, księgozbiorów domowych, ale również udziału rodziców i innych osób w kształtowaniu ich kultury czytelniczej. Te same pytania, w nieco zmienionej formie, zostały zadane dzieciom i ich rodzicom.

Celem przedsięwzięcia było poznanie i opisanie kultury czytelniczej wybranej grupy wiekowej nastolatków, porównanie deklaracji uczniów z wiedzą rodziców na temat kultury czytelniczej potomstwa oraz ocena skali zarejestrowanych różnic.

Wyniki zostały porównane z analogicznymi, przeprowadzonymi w roku szk. 2011/12 na mniejszej próbie badawczej.

Abstract

The survey aimed at description and verification of the reading culture of the group of teenagers (11 and 12 years old Łódź inhabitants), including evaluation of its scale, and comparison of opinions expressed by the youth and their parents.

Both the students and their parents (although in slightly different form) were asked to present their opinions about: attitudes towards reading, reading preferences, their private book collections, as well as the role of parents and other people in shaping their reading habits.